

HUMORISTISCHE TREKKEN IN DE ESPERANTO-LITERATUUR

OPENBARE LES

**GEGEVEN TER GELEGENHEID VAN DE TOELATING
ALS PRIVAAT-DOCENT IN HET ESPERANTO AAN DE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM
OP 29 APRIL 1969**

DOOR

MEJ. DRS. A.J. MIDDELKOOP

STICHTING 'ESPERANTO BIJ HET ONDERWIJS'

HUMUROJ TRAJTOJ EN LA ESPERANTO-LITERATURO

PUBLIKA LEKCIO

**DONITA JE LA KOMENCO DE
LA PRIVATDOCENTECO PRI ESPERANTO EN LA
UNIVERSITATO DE AMSTERDAM
LA 29-AN DE APRILO 1969**

DE

S-INO LIC. A.J. MIDDELKOOP

FONDAJO 'ESPERANTO ĈE LA INSTRUADO'

Voorwoord

Toen ik in 1969 mijn openbare les hield, pretendeerde ik niet een volledige opsomming te geven van alles wat in aanmerking kwam om genoemd te worden onder de titel 'Humoristische trekken in de Esperanto-literatuur'. De keuze die ik had gemaakt was min of meer willekeurig. In de 25 jaar die sindsdien verstreken zijn, hebben de Esperanto-schrijvers niet stilgezeten. Dit werkje kan dus nu nog minder dan toen aanspraak maken op volledigheid.

De gedachte dringt zich op, dat bij heel wat schrijvers materiaal te vinden is dat een plaats hierin zou verdienen. Ik denk bijv. aan 'El la maniko' van Reto Rosetti; aan 'El la vivo de bervalasentaŭgulo' en 'Kruko kaj Baniko el Bervalo', beide van Louis Beaucaire; van veel oudere datum, maar goed in het onderwerp passend is 'El la verda Biblio', van I. Lejzerowicz. Ook Auld zou erin onder te brengen zijn met zijn imitaties van dronkenmanspraak en vooral met het hoofdstuk uit zijn 'La infana raso' over de generaals. Met dit laatste zijn we dan, behalve bij de woordspelingen, ook terechtgekomen bij de scherpe satire, waarvoor ik "Vojaĝo al Kazohinio" van Szathmári als voorbeeld koos.

Al deze toevoegingen zouden echter niets veranderen aan de essentie van mijn betoog. Ik hoop daarom, dat het boekje in zijn oorspronkelijk vorm nog steeds is wat het wilde zijn: een bewijs, dat Esperanto een levende taal is waarin woordspelingen, parodie, satire en humor evenzeer een plaats hebben als in nationale talen.

Tenslotte wil ik graag de heer J.Ph. Punt danken voor zijn vertaling van mijn openbare les in het Esperanto, alsmede de heren P.C. Hoogduin en S.P. Smits voor de technische verzorging van deze uitgave.

April 1994

Drs. A.J. Middelkoop

*Mevrouw en Mijne Heren Curatoren dezer Universiteit,
Mijne Heren Leden van het Presidium,
Dames en Heren Hoogleraren, Lectoren, Docenten en Leden van de
Wetenschappelijke Staf,
Dames en Heren Studenten,
en voorts Gij allen, die door Uw aanwezigheid blijk geeft van Uw
belangstelling.*

Zeer gewaardeerde Toehoorders,

Mijn onderwerp heb ik genoemd: 'Humoristische trekken in de Esperanto-literatuur' en niet: 'Humor in de Esperanto-literatuur'. Het is namelijk met de betekenissen van die woorden wat vreemd gesteld. Het begrip 'humor' immers laat zich omschrijven als vrolijkheid met een vleugje weemoed vermengd, oog voor tegenstellingen tussen schijn en werkelijkheid, het afstand nemen van de dingen om des te beter hun betrekkelijkheid te zien. Er zit iets van wijsheid in. We denken erbij aan de fijne glimlach, niet aan de gulle schaterlach. Merkwaardigerwijs heeft het bijbehorend adjectief 'humoristisch' in het Nederlands spraakgebruik niet uitsluitend deze betekenis. Wie hoort van een humoristisch verhaal, gedicht, roman, die stelt zich daarbij niet veel anders voor dan wanneer in plaats van 'humoristisch' het woord 'grappig' gebruikt was. De humoristische weekbladen die ik me van vroeger herinner, waren eenvoudig moppenblaadjes.

Dit aspect nu van de Esperanto-literatuur, anders gezegd al datgene erin wat ons doet lachen, of het nu de glimlach van de humor, de grimas van de satire of de lach van de oubolligheid is, zal ons bezighouden.

Wat is het eigenlijk, dat ons doet lachen? De Franse filosoof *Bergson* heeft een boek aan deze vraag gewijd, 'Le rire', waarin hij als een der voornaamste factoren noemt: het onverwachte. Het is gemakkelijk met een enkel voorbeeld te illustreren dat dit juist is. Ik denk aan het mopje over de man, die auto rijdt, terwijl zijn vrouw en zijn schoonmoeder achterin voortdurend zijn manier van rijden

bekritiseren. Ten slotte wordt het hem te veel, hij stopt en zegt woedend tegen zijn vrouw: "Ja, wie rijdt er nu eigenlijk, jij of je moeder?"

Als de man zegt: "Wie rijdt er nu eigenlijk, jij of ..." dan verwachten we, dat er zal komen: 'ik'. Het onverwachte 'je moeder' is de pointe van dit verhaaltje.

Er zijn meer factoren, die een lach kunnen oproepen. Ik noem er enkele.

Stel u voor een tekening van een file auto's, die moeizaam tegen een bergpas oprijden; er is er één bij met een groot zeil erop, en de bestuurder zegt tegen z'n vrouw: "Als 't nog even meezit met de wind, komen we er bovenop zonder een druppel benzine te gebruiken."

Het grappige zit hier in de overdrijving enerzijds (het is natuurlijk in de praktijk onmogelijk om zo naar boven te zeilen), maar anderzijds toch ook een zeker verband met de realiteit (men kán op een vlakke weg een wagen wel door de wind laten voortbewegen). Zodra er geen verband meer zou zijn met de realiteit, als de auto bijv. met vleugels getekend zou zijn, zou alle geestigheid eraf zijn en zou het alleen maar zouteloze fantasie genoemd kunnen worden.

Dan zijn er allerlei taalkundige factoren te noemen: de woordspeling, quasi deftige taal, klanknabootsing en in gedichten komische rijmen en enjambement. De gedichten van de Schoolmeester, die nu welhaast in vergetelheid zijn geraakt, maar waar onze ouders of grootouders een immens plezier om hebben gehad, staan er vol van. Als hij in zijn 'Natuurlijke Historie' de vissen gaat behandelen, vertelt hij, dat zo'n beest in het Latijn piscis heet, maar volgens het Nederlandse woordenboek van *Siegenbeek* vis en hij maakt er dan het volgende rijm van: 't Latijn zegt, dat het piscis, en *Siegenbeek*, dat het vis is.

Vooraf in gedichten kan herhaling komisch werken. Als *Annie M.G. Schmidt* in een gedicht vertelt van een jarige, die steeds maar in de weer is en geen tijd heeft om bij haar gasten te zijn, dan ligt de

humoristische werking ervan in het feit dat elk couplet eindigt met de regels:

En waar is de gastvrouw? Waar is Henriëtte?
O, bezig gladiolen in 't water te zetten.

Ten slotte noem ik u nog het humoristische, dat in de beschreven situatie gelegen kan zijn, zoals bijv. misverstanden.

We moeten ons nu afvragen, of en hoe dit alles ook in de Esperanto-literatuur te vinden is. Een belangrijk punt hierbij is het feit, dat deze literatuur voor een niet gering deel uit vertalingen bestaat. Er zijn mij geen cijfers bekend omtrent de verhouding tussen oorspronkelijke en vertaalde literatuur in Esperanto, maar het is duidelijk, dat de balans op het ogenblik nog doorslaat naar de kant van de vertalingen. Ik heb wel de indruk, dat deze verhouding niet constant is, doordat er in toenemende mate door vele schrijvers van allerlei nationaliteit oorspronkelijk literair werk in Esperanto wordt gepubliceerd.

Ik bepaal me nu eerst tot de vertalingen en moet dan constateren, dat humoristische werken er betrekkelijk schaars vertegenwoordigd zijn. Wat daar de oorzaak van is? Zeker niet in de eerste plaats de moeilijkheid van het vertalen. Immers de meeste factoren van het humoristische, die ik u noemde, zijn zonder meer over te brengen in een andere taal. Het onverwachte, de overdrijving, de herhaling, de komische situatie, ze zijn alle zonder enig bezwaar te vertalen. Woordspelingen zijn natuurlijk zeer sterk gebonden aan de taal van het origineel. Moeilijkheden kunnen zich ook voordoen bij gedichten. Als we aan vertalingen de hoogste eisen stellen, die ik eens las, te weten: trouw aan de verstandelijke inhoud, aan de emotionele inhoud, aan de stijl, de massa, de woordorde, de klankindruk, de dramatische expressiviteit en de poëtische intensiteit, dan is wel duidelijk, dat een gedicht vertalen, waarbij de genoemde eisen ook nog maat en rijm een rol spelen, een bijzonder talent en bijzondere moeite vereist. Daarbij dan ook nog grappige klank- en andere effecten tot hun recht te laten komen, zou in veel gevallen een

bovenmenselijke taak zijn en eigenlijk de moeite ook niet lonen. Maar waar ligt, wat het proza betreft, de eigenlijke oorzaak van de spaarzame oogst? Er zijn onder de Esperanto-literatoren voortreffelijke vertalers, die meesterwerken van vertaalkunst hebben geleverd. Ik hoef voor ingewijden alleen maar de naam *Kalocsay* te noemen, de geniale vertaler van Dante en Shakespeare. Het zou wel eens kunnen zijn, dat juist dergelijke befaamde vertalers zich minder aangetrokken gevoeld hebben tot het lichtere genre en hun krachten liever hebben ingezet om werk van de door hen bewonderde grote schrijvers voor het Esperanto-publiek te maken. Hiermee wil niet gezegd zijn, dat de grote meesters der wereldliteratuur hun lezers of hoorders nooit zouden hebben doen lachen. Bij Homerus en Vergilius zijn passages vol humor te vinden. In latere eeuwen zijn het Shakespeare, Molière, Gogol en Tsjechov geweest, die generaties van schouwburgbezoekers hebben geamuseerd met hun blijspelen. Geen wonder, dat deze ook in de Esperanto-literatuur vertegenwoordigd zijn. 'A Midsummernightsdream', 'George Dandin', 'L' Avare', 'De Revisor', 'De Beer', ze zijn al in een vroege periode van het bestaan van Esperanto waardig gekeurd om aan het internationale lezerspubliek in de nieuwe taal te worden aangeboden. Dankzij de internationale Esperanto-congressen kan zelfs ook gesproken worden van een internationaal toeschouwerspubliek. Door beroeps- en amateur-gezelschappen zijn talrijke stukken opgevoerd. Ik denk bijv. aan 'Les précieuses ridicules', 'Le mariage forcé', 'Les fourberies de Scapin', alle van Molière, aan 'Het huwelijksaanzoek' van Tsjechov, aan 'Een merkwaardige gebeurtenis' van Goldoni, aan 'Oom Marojes dukaten' van Držić. Ik heb er verscheidene zien opvoeren door het internationale toneelgezelschap, dat gewoonlijk de toneelavonden op de congressen verzorgt. Ze werden net zo levendig gespeeld en verwekten evenveel vrolijkheid als ze in welke andere taal ook gedaan zouden hebben.

Om nu uit de schouwburg terug te keren naar de leestafel, mag ik juist op deze plaats wel allereerst de vertaling noemen, die mijn

voorganger, de heer *Pragano*, maakte van enkele staaltjes van Roemeense humor. Het boekje van Theo Thijssen, 'Het taaie ongerief', heeft in het Esperanto de humor (en hier geldt het woord in zijn beste betekenis) van zijn schrijver over onze grenzen bekendgemaakt. Onze vaderlandse Prikkebeen loopt ook in een Esperanto-jasje vlinders te vangen. Een boek als 'Three men in a boat' van Jerome K. Jerome, waar onze grootouders om geschaterd hebben, moet 't helemaal hebben van de komische situaties en was dan ook een gewillige prooi van een vertaler. Het bekende boek van de Tsjechische schrijver Hašek, 'De avonturen van de dappere soldaat Švejk', is door zijn kostelijke humor een verrijking van de Esperanto-literatuur geworden, evenals 'Tartarin de Tarascon' van Daudet. Zo zouden er nog wel enkele andere werkjes uit verschillende landen te noemen zijn.

We wenden ons echter nu tot de oorspronkelijk in het Esperanto geschreven romans, novellen en gedichten en gaan na, of ze met dezelfde middelen die ik in het begin noemde, de lezer doen lachen... Daar was dan in de eerste plaats het onverwachte. De Engelse Esperanto-schrijver *Rossetti* heeft daarvan een heel goed gebruik gemaakt in zijn roman "Kredu min, sinjorino". Het boek gaat over iemand, die eerst aan de kost tracht te komen als colporteur, later op huishoudbeurzen demonstraties geeft met kookpannen, en zo allerlei avonturen beleeft. Er komt dan een verhaal in voor van twee collega's, die op een huishoudbeurs waardeloze rommel aan de bezoekers cadeau doen met de woorden: "Hebt u al een gratis monster gekregen?" en ze zo naar hun stand lokken om hun daar eveneens waardeloze dingen voor goed geld aan te smeren. Ze zoeken op een avond in een dorp onderdak en komen in een particulier huis terecht, waar alles even griezelig is. De verteller voert het spookachtige van de sfeer meer op: een koffer beweegt vanzelf, er blijft na het uitblazen van de kaars een lichtschijn hangen en het bed waarin ze liggen, gaat zweven. Ten slotte steken ze de kaars weer aan en doen een kastdeur open. Er stapt een geraamte uit, het strekt zijn hand naar hen uit en zegt: "Hebt u al een gratis monster

gekregen?" Daar heb u dus de automobilist van zo-even met z'n 'rij jij of je moeder?'. Ook van dit spook hadden we nu juist niet datgene verwacht, wat het zegt.

Ook *Kalocsay*, die ik al noemde als onovertroffen vertaler, heeft in zijn oorspronkelijk werk wel eens een vrolijke bui gehad. Opmerkelijk genoeg is hij hiertoe het meest geïnspireerd door de esperantisten. Hij steekt bijv. de draak met hen, die, hoewel ze de taal maar nauwelijks kennen, zich geroepen voelen om gedichten te maken. De Pegasus die ze berijden, is maar een gebrekkig rijdier. Ieder couplet van het gedicht, dat *Kalocsay* hierover schreef, is zo opgebouwd, dat $3\frac{1}{2}$ van de 4 regels de hooggestemde gevoelens van zo'n Pegasus-berijder vertolken. De laatste woorden echter komen dan telkens als een klap, die zijn opgeblazen trots uit elkaar doen spatten. Hij dicht bijv. over de lente en over haar die hij liefheeft. "De verzen schallen, schrijden voort - en zijn kreupel".

Kun la Vortaro Sankta de Rimoj
li al ĉielo altmalproksimoj
rajdas fiere sur la Pegazo.
Lin bela Muzo gvidas - ĉe nazo.

Met het heilig Rijmwoordenboek rijdt hij trots op Pegasus naar de hemelse verten. De schone Muze leidt hem - bij de neus.

Ĉion li movas, ĉion li provas,
gloron eternan li por si kovas.
Rompas la ovon, rampas la ido
el la ovŝelo - estas ĝi: rido

Let u eens op hoe aardig dit klinkt met z'n overvloedig rijm: movas, provas, kovas, en dan in de derde regel: rompas en rampas. De vertaling is als volgt:

Alles stelt hij in het werk, alles probeert hij,
hij broedt op eeuwige roem.
Hij breekt het ei stuk, het jong kruipt
uit de eierschaal - het is een lachertje.

Vooral deze laatste regels, maar eigenlijk het hele procedé, doen denken aan Horatius' bekende versregel over de bergen, die een muis baren: *Parturient montes, nascetur ridiculus mus*.

Als tweede punt noemde ik de overdrijving. In een van de verhalenbundels van de Engelse *Marjorie Boulton* komt een vrolijke fantasie voor over een aantal jonge vrouwen, die allemaal dezelfde onaangename ervaring hebben gehad met een bepaalde man. Toen hij genoeg van ze had, heeft hij ze in de steek gelaten. Ze bedenken dan een manier om wraak te nemen. Ze lokken hem onder een voorwendsel naar het huis van een van hen, sluiten hem op in de kelder en maken hem wijs, dat al het voedsel en drinken dat ze hem zullen geven, hormonen bevat, die hem in een vrouw zullen veranderen. Dit wordt aannemelijk gemaakt door het feit, dat een van de vrouwen arts is en een speciale studie heeft gemaakt van hormonen. Eerst wil hij natuurlijk niets eten of drinken, maar om aan de hongerdood te ontkomen moet hij wel. Telkens als een van de jonge vrouwen hem eten brengt, suggereert ze hem, dat hij al vrouwelijke vormen begint aan te nemen, ze brengen hem damesondergoed enz. Het eind van het lied is, dat hij krankzinnig wordt. Zoals u ziet, hebben we hier de overdrijving als op het plaatje van de auto met het zeil: doordat we weten dat hormonen inderdaad invloed kunnen hebben op secundaire geslachtskenmerken, heeft het verhaal nog net genoeg verbinding met de realiteit om als humoristisch gewaardeerd te kunnen worden.

Overdrijving wordt gemakkelijk tot parodie en - ik zei het zo-even al - wat zou voor een Esperanto-schrijver een dankbaarder onderwerp voor een parodie kunnen zijn dan de Esperanto-beweging zelf? Zo schreef de Hongaar *Baghy*, een van de bekendste en meest geliefde Esperanto-schrijvers zijn 'Groene Don Quichots' (groen naar de groene ster, het embleem van de Esperanto-beweging), waarin de Esperanto-clubs uit de twintiger en dertiger jaren, de tijd van Baghy's grootste productiviteit, op de hak genoemd worden, zoals ze zitten te harrewarren over futiliteiten en het met het spreken van de taal niet zo nauw nemen.

Een bijzonder knappe prestatie op het gebied van de parodie heeft de jonge Fransman *Henri Baupierre* geleverd. Hij bootste in een groot aantal schetsen de stijl na van bekende Esperanto-auteurs.

Natuurlijk moet men, om zijn imitatie te kunnen waarderen, eerst de stijl van de geïmiteerde schrijvers zelf kennen, maar dan werken Baupierres schetsen ook onweerstaanbaar op de lachspieren. In het boekje 'Specimene' geheten, komt een korte roman voor, bestaande uit vier hoofdstukken, die elk door een andere schrijver geschreven heten te zijn. In het eerste vinden we de eenvoudige, wat dromerige stijl terug, waarin de Zweed *Stellan Engholm* zijn ingetogen verhalen van het Zweedse platteland vertelt. Het tweede hoofdstuk is in Baghy's stijl met de heftige gemoedsbewegingen, de in theatrale bewoordingen weergegeven zielestrijd en de stromen van tranen.

Dan komt de Engelsman *Newell* aan de beurt in een veel modernere, vlotte stijl, en ten slotte *Raymond Schwartz*, wiens aandacht voor het detail hier goed geïmiteerd is, hoewel zijn kleine roman die kennelijk de inspiratie heeft geleverd, niet tot zijn sterkste werk behoort.

Het boekje van Baupierre bevat verder nog bladzijden in de gemeenzame spreektaal, doorspekt met krachttermen, zoals Rossetti die hanteert in 'Kredu min, sinjorino'; *Rotkvić*, bekend door zijn vertaling van een Kroatisch boek over Caesar, wordt nagevolgd in zijn wat precieuze stijl, die de indruk maakt, dat er lang aan gevijld is om de uiterste verfijning te bereiken; *Régulo Pérez* in de docerende stijl van zijn lezingen voor de Internationale Zomeruniversiteit op de Esperanto-congressen; Luyken, wiens 50 jaar geleden geschreven werk van een hang naar het exotische, romantische getuigt, is vertegenwoordigd door een stukje, geïnspireerd op zijn boek 'Stranga heredaĵo' (vreemde erfenis). *Baupierre* noemt het 'Stranga herezaĵo' (vreemde ketterij).

Hij dikt Luykens overmatig gebruik van Spaanse woorden om de couleur locale te bevorderen waar het verhaal in Mexico speelt, nog wat aan en vlecht op een geestige wijze een episode uit 'Stranga heredaĵo' en elementen ontleend aan de huidige Esperanto-beweging dooreen. Hij neemt en passant de bewonderaars van de

grote man van de beweging, professor *Ivo Lapenna*, in de maling door te vertellen, dat ze een standbeeld voor hem hebben opgericht en dit met succes beschermen tegen de 'lapenoclastes'. Dat is geen Esperanto-woord, maar we horen er gemakkelijk de gelijkenis met 'iconoclasten' in.

Ik kom tot de derde factor, de woordspeling en wat daar verder aan taalmiddelen bij ondergebracht kan worden. Op grond van het feit, dat een woordspeling meestal daardoor mogelijk is, dat een woord of uitdrukking twee verschillende betekenissen heeft of letterlijk en figuurlijk gebruikt kan worden, én op grond van het feit dat in het Esperanto, om de kans op misverstand zo klein mogelijk te houden, de woorden maar één betekenis hebben, zou verwacht mogen worden, dat woordspelingen er onmogelijk zijn. Dit valt echter nog wel mee. Een inventieve geest als *Raymond Schwartz*, ondanks zijn Duitse naam een Fransman, weet op heel gemakkelijke wijze woordspelingen in zijn gedichten te verwerken. Dit is deels te danken aan de structuur van het Esperanto; het maakt namelijk veel gebruik van affixen en Schwartz weet nu en dan komische effecten te bereiken door een in werkelijkheid ondeelbaar woord zo te behandelen, alsof het samengesteld of met affixen gevormd was. Dat doet hij bijv. met het woord 'amfiteatro' (amfitheater). Nu moet u weten dat 'amo' liefde betekent, dat de uitgang -o in samenstellingen weggelaten kan worden en dat fi- een prefix is met de betekenis 'afkeurenswaardig'. Nu doet Schwartz alsof het woord was 'am-fi-teatro' en gaat dan op zijn speelse wijze er een fi-am-teatro van maken (een onzedelijk liefdestheater) en een 'teatra fiamo' (ongoorloofde liefde op het toneel).

Met een kleine verandering in een woord weet hij ook de betekenis op humoristische wijze te veranderen. Zinspelend op de vele internationale huwelijken die onder esperantisten gesloten worden, noemt hij Esperanto 'Edzperanto' (huwelijksbemiddelaar). Een rubriek die hij in een tijdschrift verzorgt, heet niet 'El mia vidpunkto' (vanuit mijn gezichtspunt), maar 'El mia ridpunkto' (vanuit mijn lachpunt). Het scheelt in het Esperanto maar één letter!

Het effect van 'piscis - vis is', waar dus twee eenlettergrepige woorden rijmen op één meerlettergrepig, vinden we ook bij Schwartz. Het gaat over een voerman, wiens paard niet wil opschieten en om de meter blijft stilstaan.

lam ree lia besto ne nur ne tre
rapidetis, sed eĉ haltis ĉiumetre.

Hier rijmt dus 'ne tre' (niet erg) op 'ĉiumetre' (elke meter).

De Poolse romanschrijver *Jan Fethke*, die onder het pseudoniem *Jean Forge* schreef, vertelt in zijn roman 'Saltego trans jarmiloj' van een professor in de oude talen, die volhoudt dat men Kikero moet zeggen, terwijl z'n hele omgeving 't over Cicero heeft. Er komt ruzie van en haast ongemerkt laat de schrijver de hooggeleerde professor van betogen via boos en opgewonden spreken overgaan tot kraaien. Kraaien is namelijk in het Esperanto 'kokeriki' en u begrijpt dat het maar een kleine stap is van Kikero naar kikeriki, dat de associatie met kokeriki oproept.

Klanknabootsing, maar dan niet van het geluid van hanen, maar van kikkers, vinden we ook bij de reeds eerder genoemde *Baghy*. Hij heeft een heel gedicht gewijd aan een stel kikkers, dat boos zit te kwaken, omdat ze geen water hebben. Ik kies er een paar regels uit:

Kvar kvakantoj kvardekvoĉe
kvartet-kvakas plenriproĉe
pro mankhav' de l' kava kuvo
en la akvokuv' sen pluvo.

Kvodlibet' de ĥor' kvakanta
en la kuva kav' vakanta
kvakas kvere: Akvoavo
akvon al la kuvokavo!

Of Baghy geweten heeft, dat hij een voorganger had in Ovidius, is me niet bekend, maar degenen onder u, die Ovidius op school gelezen hebben, zullen zich misschien het verhaal herinneren van de

Lycische boeren, die in kikkers veranderen en dan zelfs onder water hun mond nog niet kunnen houden: Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant.

Marjorie Boulton, die ik ook al eerder noemde, geeft een vuurwerk van dwaze versprekingen ten beste, waar ze een lerares ten tonele voert, die zich op een congres aan wijn te buiten is gegaan en nu op haar hotelkamer een monoloog houdt. Ze vraagt zich af, of ze in haar beschonken toestand een redevoering tot haar klas zou kunnen houden. Ik licht er één zin uit: “Ĉu mi kapablas oratori nun... oratori kiel orbuŝa orakaroto, ne, orakolo?”

Ze haspelt hier woorden door elkaar, die met ora- beginnen, waarbij ik u herinner aan wat ik net al zei over scheidbare en onscheidbare woorden. ‘Oratori’ en ‘orakolo’ zijn onscheidbaar en betekenen resp. ‘een rede houden’ en ‘orakel’. Maar in ‘orbuŝa’ denkt ze aan ‘gouden’ (ora) verbonden met ‘buŝo’ (mond), goudmondig dus, en in ‘orakaroto’ haar verbastering van ‘orakolo’, zitten de woorden ‘ora’ (gouden) en ‘karoto’ (worteltje als groente). Daarbij komt dan nog, om de verwarring compleet te maken, dat ‘orakolo’ als men ‘t in twee woorden splitst, ‘gouden hals’ betekent.

Ik noemde als vierde factor de herhaling, met name in gedichten. Welnu, ook daarvan biedt de Esperanto-literatuur voorbeelden.

Raymond Schwartz beschrijft, hoe een zekere Piro aan een uitstapje van de Esperanto-club deelneemt. Alles loopt tegen: de trein is stampvol, zodat ze moeten staan; op de plaats van bestemming aangekomen gaan ze wandelen, maar krijgen onderweg zo’n ruzie, dat er rake klappen vallen en Piro er een bloedneus bij oploopt. Er breekt plotseling een hevig onweer los, ze vluchten een café binnen, maar daar zijn al zoveel gasten, dat er niets meer te eten of te drinken is overgebleven. Natuurlijk komt Piro veel te laat thuis naar de zin van zijn vrouw, zodat hij voor de tweede maal die dag afgetuigd wordt. U ziet: geen bijster origineel of geestig verhaal. Dat het gedicht desalniettemin een zekere populariteit geniet is dan ook bepaald niet aan de inhoud te danken, maar aan de herhaling van

één zinnetje aan het eind van ieder couplet:

‘Sed tamen nia Piro bonege amuziĝis’ (Maar toch amuseerde onze Piro zich kostelijk). U herkent hier Henriëtte, die bezig is gladiolen in ‘t water te zetten. Overigens leent zo’n zinnetje als ‘maar toch amuseerde onze Piro zich kostelijk’ zich er natuurlijk gemakkelijk toe om in alle mogelijke situaties gebruikt te worden, helemaal los van het gedicht waaraan het ontleend is.

Veel geestiger heeft *Baghy* hetzelfde procedé toegepast in een gedicht, dat hij heeft gewijd aan de zg. Esperantist, die niet méér kan zeggen dan ‘goedenavond’ en ‘tot ziens’, die geen boeken leest (laat de uitgevers die maar lezen, zegt hij), niet op een tijdschrift geabonneerd is, geen contributie betaalt aan een Esperanto-vereniging; zijn woordenboek ligt op zolder te beschimmelen, maar, zo zegt hij trots aan het eind van ieder couplet: ‘Estas mi Esperantisto’ (ik ben Esperantist). In het laatste couplet is hij gestorven en wordt in een grafrede over hem gezegd: ‘Estis li Esperantisto’ (hij was Esperantist). Het gedicht mag zich in een ongeëvenaarde populariteit verheugen en dat geldt dan hier zowel de inhoud als de vorm. We zien hier trouwens duidelijk de kenmerken van echte humor: oog voor de tegenstelling tussen schijn en werkelijkheid, een milde spot en ook wel een tikje droefheid, omdat er zulke mensen bestaan.

Tot nu toe hebben we kunnen constateren, dat alle middelen, waarmee in andere talen een humoristisch effect wordt bereikt, ook in het Esperanto werkzaam zijn. Dat dit eveneens geldt voor het vijfde punt dat ik noemde, de komische situatie, behoeft geen betoog. Vooral het grappige korte verhaal is in elke verhalenbundel wel te vinden, of het nu een bundel van de Noor Rosbach of van de Engelsman Stuttard betreft of van welke andere schrijver dan ook, die verhalen gepubliceerd heeft.

Op een heel ander terrein, dat van de satire, komen we bij de Hongaar *Szathmári*. Wat hij ons voortovert in zijn werk ‘Reis naar Kazohinië’ is een mengsel van science-fiction en bijzonder knappe

satire. Ik zou het niet onvoorwaardelijk tot de humoristische boeken willen rekenen. Daarvoor is het te scherp; het mist ten enenmale de gezonde vrolijkheid die in een gewoon verhaal kan steken of de mildheid, die echte humor kenmerkt. De schrijver heeft met zijn werk ook niet willen amuseren, maar kritiseren en protesteren. Toch zal de lezer wel eens in de lach schieten bij de kromme redeneringen die Szathmári zijn personen in de mond legt of bij zijn geestige bespotting van het militarisme. Een enkel staaltje daarvan. Het boek is het eerst uitgegeven in 1938, toen de veroveringsoorlog van Italië tegen Abessinië nog vers in het geheugen lag. De schrijver stelt het zo voor, dat zijn roman in de ik-vorm verteld wordt door een Engelse marine-officier:

"Ik zal de lezer wel niet duidelijk hoeven te maken, dat de oorzaak van het meningsverschil het vijandig gedrag van Italië ten opzichte van de vrijheid van het Ethiopische volk was. Italië werd bij deze handelwijze ongetwijfeld geleid door de bedoeling, zijn nationale grootheid te versterken en die bedoeling kan iedere Engelse gentleman slechts met respect aanvaarden, zelfs van de vijand. Om te vermijden, dat de lezer mij van gebrek aan objectiviteit beschuldigt, haast ik mij te verklaren, dat ieder eerzaam burger in Groot-Brittannië dit erkende. Een diepe indruk maakt op ons vooral de geestdriftige offerbereidheid van de hoge geestelijkheid in Italië, toen ze op het altaar van het vaderland hun geld, de kostbare tekenen van hun waardigheid en hun met juwelen bezette crucifixen offerden om tanks, bajonetten en brandbommen voor de nobele doeleinden te kopen. Met ontroering lazen we geestdriftige bisschoppelijke brieven, waarin zij voortdurend met opwekkende woorden de boeren, de kruideniers, de pasteibakkers, de vissers, de dokwerkers, de bedelaars, de schaapherders, de ijsverkopers en de kaarsenmakers zonder verschil in ras en stand aanmoedigden om de loopgraven in te gaan om onder de negers de cultuur en de zuiver Christelijke beschaving te verbreiden, terwijl de geestelijkheid thuis onophoudelijk tot de Verlosser en de Heilige Maagd van Loretto zou bidden, dat de gunst van de Hemel hun wapens zou steunen om hun

edele bestemming te vervullen.

We erkennen ook graag de wonderbaarlijke opofferingsgezindheid van de Italiaanse soldaten, wier heldenmoed en verdere eervolle deugden ieder trouw en karaktervol Brits staatsburger als een stralend voorbeeld moet navolgen. Natuurlijk onder Engelse vlag en tegen de Italianen.

Ik herhaal dus met nadruk, dat er tussen mijn vaderland en Italië geen enkele disharmonie bestond ten aanzien van het hoe van de dingen. Slechts het waarom veroorzaakte enige betreuenswaardige wanklanken. Italië rechtvaardigde namelijk zijn optreden in Abessinië met het argument, dat het de Abessiniërs van de onderdrukking wilde bevrijden en de beschaving onder hen verbreiden. Over de klaarblijkelijke onwaarheid van dit argument moet ieder redelijk denkend mens zich vrolijk maken, aan wie de holle bombast, in gebruik bij de slimme diplomatie van andere landen, bekend is.

Ik wil me niet schuldig maken aan vooroordelen zoals die reizigers, die zich niet ontzien de roem van hun vaderland schromelijk te overdrijven onder het mom van een wetenschappelijke beschrijving. Toch kan ik, zonder tekort te doen aan de verschuldigde eerbied voor vreemde landen en aan de regels der wellevendheid, opmerken, dat die bewering van de Italiaanse diplomatie slechts vervalsing van de feiten is en zulk een fout, als een Engels staatsburger nooit zou maken. Het is namelijk een evidente en algemeen bekende zaak, dat het met offers gepaard gaande, maar nobele werk, de tropische volkeren te bevrijden en de beschaving te verbreiden, altijd de eervolle taak van Engeland is geweest. Als bewijs is het voldoende, de vele koloniën, van Achter-Indië af tot de Boeren toe, te noemen, welke volkeren mijn vaderland van de ondrukking heeft bevrijd ten koste van zware strijd.

En hoewel de materiële betrekkingen tussen de dingen de Engelse gentleman niet interesseren, kan ik toch mijn mening niet verzwijgen, dat Italië bij zijn beslissing behalve door de beschaving en de vrijheid waarschijnlijk ook door de koffieplantages en de petroleumvelden

van Ethiopië beïnvloed was. Daarom besloot het kabinet van Zijne Majesteit na de goedkeuring van de sancties tegen Italië, dit land de defensieve oorlog te verklaren.

Om het Europese evenwicht en de vrede te verzekeren, werden er haastig enkele divisies naar Egypte gestuurd, uitgerust met vliegtuigen, tanks, vlammenwerpers en brandbommen en naar de Middellandse Zee werden enkele grote oorlogsschepen gedirigeerd, vergezeld van torpedobootjagers en onderzeeërs.

Dat nam de Italiaanse pers natuurlijk hoog op; zij beweerde dat ons land zich misschien, behalve door de genoemde doeleinden, ook liet leiden door hebzucht en dat Engeland het arme Italiaanse volk zelfs die paar Abessijnse mijnen en oliebronnen misgunde, - die, hoewel ze de Italianen helemaal niet interesseerden - toch vermeld dienden te worden, als het om de Engelsen ging."

Om u een indruk te geven van een roman, waarin vele humoristische bladzijden te vinden zijn, lees ik u een fragment voor uit 'Kiel akvo de l' rivero' van *Raymond Schwartz*. Het begin van het boek speelt vlak voor de Eerste Wereldoorlog in het Franse boerenland, grenzend aan het toen Duitse Elzas Lotharingen. Het gaat er gemoedelijk toe en iedereen kent iedereen. De veldwachters Auchoux en Perelli zitten achter Bignol aan, die iets op zijn kerfstok heeft; eigenlijk willen ze wel graag naar het dorp Autrecourt, omdat daar een groot bruiloftsfeest gevierd wordt en ze best in de feestvreugde zouden willen delen, maar ze zijn daar kort geleden nog geweest en het past dus nu niet in hun dienstschema. Voor elkaar willen ze niet weten, dat ze op het feest belust zijn en ze praten er dan ook niet over, totdat tot twee keer toe mensen onderweg tegen hen gezegd hebben: "Jullie gaan zeker naar Autrecourt?"

Auchoux veinsde onverschilligheid.

"Wat hebben ze toch allemaal vandaag? Wat willen ze toch met dat Autrecourt? Ik zou haast gaan vermoeden, dat er daar iets niet in orde was."

"Ja", Perelli ving het idee op, dat bezig was te ontstaan, "ja, die

indruk heb ik ook. Denkt u niet, chef, dat Bignol zich in Autrecourt verborgen houdt?”

“Kijk, kijk”, riep Auchoux triomfantelijk uit, “ik zie met genoeg, dat jij ook tot dezelfde conclusie bent gekomen. Goed. Laten we maar eens in Autrecourt gaan kijken. Ze mogen niet van ons zeggen, dat we onze beroepstaak verwaarlozen, zelfs al moeten we ervoor overwerken. Duidelijk?”

“Zo klaar als een klontje”, verzekerde Perelli. “Natuurlijk, plicht gaat vóór alles.”

Intussen waren ze bij een plek gekomen, waar een tamelijk grote opening in de sleedoornhaag, die tot nu toe de akkers rechts van de weg aan het oog onttrokken had, hun een onbelemmerd gezicht erop gaf. En daar, vlak bij de grote, goudgele stroschelf, op de akker van Henrion, op nauwelijks twee meter afstand, daar trok iets roods met een snel zwaaiende beweging de aandacht van de ruiters. Het was Bignol! Bignol in eigen persoon, die, toen hij de veldwachters had opgemerkt, zich plotseling oprichtte uit zijn hurkhouding, zijn broek optrok, maar zich niet de tijd gunde om zijn rode flanellen gordel weer om zijn middel te wikkelen. Hij vluchtte achter de stroschelf, terwijl hij de rode doek heen en weer bewoog met armbewegingen alsof hij roeide, als om vlugger vooruit te komen.

Nog net op tijd wisten de beide veldwachters een kreet van verrassing te onderdrukken. En met een zelfde beweging draaiden ze zich naar elkaar, elk benieuwd of de ander het gezien had. Als hij het gezien had - dat voelde ieder afzonderlijk in zijn onderbewustzijn - als hij het gezien had, was er geen voorwendsel meer voor de rit naar Autrecourt. Hun ogen, waarin nog een vonk van jagersplezier nagloeide, ontmoetten elkaar in een flits en dadelijk doofde de vonk volgens een stilzwijgende, ongeweten overeenkomst. In beide ogenparen weerspiegelde zich slechts de doffe onverschilligheid van de heilige onnozelheid, zo volmaakt nagebootst, dat elk van beiden mocht veronderstellen, dat de ander Bignol niet gezien had. Het was Auchoux, die het eerst het pijnlijke van het ogenblik overbrugde met deze neutrale opmerking: “De appeloogst wordt

goed dit jaar.”

Intussen is in Autrecourt het feest in volle gang. De veldwachters worden er ook onthaald en alles lijkt goed te gaan, totdat er iemand op het idee komt Bignol te gaan halen, die accordeon kan spelen, zodat er gedanst zal kunnen worden. Degene die eropuit gestuurd wordt, komt Bignol op de weg tegen en als deze informeert, of de veldwachters niet in het dorp zijn, verzekert hij hem, dat dat niet het geval is. Dat doet hij te goeder trouw, want hij heeft het tweetal niet gezien. Op de boerderij ontstaat dan de penibele situatie, dat Bignol zich op de binnenplaats bevindt en de veldwachters in een kamer, waaruit ze alleen via de binnenplaats of door een raam op straat kunnen komen. Als Bignol erachter kwam, dat zijn vijanden daar zijn, zou hij de vreselijkste wraak kunnen nemen voor het vermeende bedrog. De veldwachters moeten dus door het raam weggewerkt worden. Op een desbetreffend voorstel van de vader van de bruid reageren ze verontwaardigd. De moeder pakt het slimmer aan. Ze zegt tegen de dienstbode:

‘Augustine, geef me dat kippetje eens aan, dat al gebraden is. Doe het maar in een papier. Nicht Pélagie, pak die kadetjes eens, en Totor, ga jij eens in de kelder kijken, je vindt er wel een geschikte fles!’ Ondertussen sneed ze zelf een dikke snee van een groot brood en het duurde niet lang of ze kwam, beladen met deze goede gaven, de salon binnen, juist op het moment, dat Auchoux koppig zei: “Maar heren!... Wij, de vertegenwoordigers van Orde en Recht... wij... door het raam? Nee, dat nooit!”

Alsof ze niets gehoord had, begon mevrouw Bertringer onschuldig: “Het zou toch heel jammer zijn, als meneer Auchoux en meneer Perelli door hun vriendelijkheid hun middageten misliepen. Ik heb wat meegebracht; dan hoeft u onderweg geen honger te lijden. U kunt het gemakkelijk allemaal in die grote tassen van u stoppen. Het is maar een klein gebraden kippetje; hier is uw brood, een paar kadetjes en een goeie fles.”

Ze duwde dit alles met zo veel zelfverzekerdheid in de handen van

de veldwachters, dat dezen slechts konden zeggen: "Maar dat is te veel, mevrouw Bertringer, dat is werkelijk te veel!"

"Welnee", ging haar man nu voort, "helemaal niet! En we zullen de dienst die u ons bewezen hebt, niet vergeten. Kom, heren, laten we samen een glas tot afscheid drinken!"

"Op uw gezondheid! Proost! Leve de bruid en bruidegom!"

En een van de aanwezige mannen gaf zijn hartelijke goedkeuring te kennen: "Die veldwachters zijn beslist inschikkelijke lui."

Gevleid door zo'n compliment gaf Auchoux met een vriendelijke glimlach toe: "Och, nou ja. We zijn geen barbaren. Vooruit, Perelli!"

Tegelijk stonden de beide veldwachters op, zetten hun kepi op, gaven iedereen een hand en keerden zich naar het raam. Perelli gleed het eerste naar buiten, na met een snelle blik omlaag te hebben vastgesteld, dat het niet hoog was, waarbij hij zich met beide handen aan de onderkant van het raam vastklampte, totdat hij in zijn hele lengte tegen de buitenmuur aan hing. Toen liet hij zich ruim tien centimeter vallen en kwam soepel op z'n voeten neer. Auchoux wierp z'n collega de zware tassen toe en volgde toen zelf zonder enige moeite. Ze veegden met de hand de sporen van hun aanraking met de muur van hun uniform, maakten een laatste groetend gebaar naar het raam en gingen op weg naar het dorp om daar hun paarden op te halen... maar erg trots waren ze niet.

Met een hees gegrom trachtte Auchoux de roemloze aftocht te rechtvaardigen: "We konden toch niet weigeren. Het zijn beste mensen. We hebben correct gehandeld. Duidelijk, nietwaar?"

"Zo klaar als een klontje!" bevestigde Perelli des te krachtiger, omdat hij nog niet helemaal overtuigd was.

Nu we op onze zwerftocht door de Esperanto-literatuur het humoristische in zijn verschillende vormen hebben gevonden, wacht ons nog de ontmoeting met een schrijver, wiens werk pure humor is, humor in de eigenlijke en beste betekenis van het woord, de humor dus van de wijsheid en de fijne glimlach. Het is weer een Fransman, die nu onze aandacht vraagt, *Jean Ribillard*. Voor de Esperanto-literatuur is het uitermate betreurenswaardig, dat deze schrijver

slechts een paar kleine werkjes heeft nagelaten: enkele opstellen over het leven in Noord-Afrika en een boekje, dat na zijn dood is uitgegeven in de onvoltooide vorm, waarin hij het had nagelaten. Het zijn de memoires van een ezel, M'Saud geheten, en het boekje is getiteld: 'Leven en gedachten van Meester M'Saud'.

Ribillard, een erudiet man, die een sierlijk, kleurrijk en dikwijls dichterdijk proza schrijft, heeft er bij monde van de ezel zijn gedachten over het leven in neergelegd. Ik lees er tot slot enkele fragmenten van voor.

Het is allang bekend, dat de meerderheid haar kortzichtig standpunt opdringt aan degenen, die door hun kennis het meest bevoegd zijn om haar te raden en te regeren. Men heeft Socrates van goddeloosheid beschuldigd en hij heeft met zijn leven moeten betalen voor de sarcasmen, die hij op zijn medeburgers afgeschoten had. Hij verachtte de domheid van het grauw en ging daarom te gronde, want de overheid had meer behoefte aan veel gepeupel dan aan één wijze.

De demos is een monster, aan welks eetlust het nuttig is van tijd tot tijd een hinderlijke genie te offeren. Zolang het met de vertering daarvan bezig is, laat het je met rust en je kunt het makkelijker aan de ketting leggen. Mijn tong, onthoud je van een ondoordacht woord. Ik voel er niets voor, martelaar te worden en wacht liever de dag af, dat het monster zichzelf zal opeten.

Het is waar, dat het tevredenstellen van die kolos zonder hoofd acrobatische vaardigheid vereist van diegenen, die de ambitie hebben hem te leiden. Je wilt roem in het dorp oogsten, je streeft naar de volksgunst; dus zet je vol energie een campagne op touw om de toegewijde trawanten te winnen, die je tot de macht zullen brengen. Na ontelbare intriges, kuiperijen en corruptie zet je je eindelijk op de ivoren zetel en maak je je gereed om aan de honingwijn van de triomf te nippen. Maar o wee, nauwelijks leef je in weelde en vermei je je in je behagelijke positie, of daar begint je stoel al te trillen, heen en weer geschud door een op voordeel belust gezelschap. Dan néém je van sommigen om aan anderen te geven

en neemt van dezen weer terug om de eersten vergoeding te geven. Je jongleert met liefkozingen en bedreigingen, die je weer opvangt voordat ze volvoerd zijn. Je flikflooit en slaat. Je geeft de grootste schreeuwers hun zin. Je gaat failliet en leent van degenen, die je zo-even rijk hebt gemaakt.

Tijdens die koorddanserij vergeet je niet, redevoeringen af te steken over de heilige plichten van een dankbare gekozene die zijn beloften zijn vrienden trouw blijft. Met de ene hand zwaai je het democratische lokfluitje hoog op, met de andere klamp je je vast aan je wankelende zetel, die beroepsbedelaars, dorstige partijgangers en opdringerige chantageplegers uit alle macht aan het wankelen trachten te brengen. Wat een komedie! Toch bestaan er subtielere methoden om een rumoerige schare die zich aan je zorgen heeft toevertrouwd, tot rust te brengen. Luister maar naar deze fabel. De wijzen van het oude China kenden uitstekend de taal van vee, vogels en insecten, met wie ze gewoon waren te praten. Ze gedroegen zich tegenover hen net als tegen de mensen, want ze meenden dat de gevoelens van alle wezens, die hetzelfde bloed hadden en die dezelfde lucht inademden, niet veel konden verschillen. Een apenfokker slaagde erin, zijn dieren te verstaan en zich bij hen verstaanbaar te maken. Hij behandelde ze zelfs humaner dan zijn gezinsleden. Op een dag had hij te kampen met geldgebrek. Hij moest de dagelijkse porties verkleinen, maar opdat zijn dieren met het nieuwe dieet zouden instemmen, handelde hij als volgt: "Van nu af aan", zei hij, "krijgen jullie maar drie maatjes 's morgens en vier 's avonds. Goed?"

Natuurlijk stonden de apen meteen op hun achterste benen, protesteerden, schreeuwden over tirannie en weigerden het voorstel. "Wel", antwoordde hij, "dan krijgen jullie 's morgens vier maatjes en 's avonds drie. Goed?"

Blij omdat men hun protest in welwillende overweging had genomen, sloten ze vrede met hun baas en gingen gehoorzaam liggen. Zo stemde men de dieren gunstig. Net zo gaat het met de mensen, hoe het middel dan ook is, wanneer men ze terwille is met schijnbare

concessies. Scheer de schapen, maar maak ze wijs, dat ze hun wol houden en je kunt je met serieuze aangelegenheden bezighouden.”

Dit zijn dan enkele voorafgaande beschouwingen van M'Saud op z'n oude dag. Daarna gaat hij zijn levensverhaal vertellen. Zijn moeder kan het opgroeiende veulen niet goed baas en stuurt hem voor zijn verdere opvoeding naar oom Musa, een oude filosofische ezel. Ze zegt tot haar zoon:

“M'Saud, mijn jongen, ik heb me afgetobd om je op te voeden, zo netjes als ik maar kon ondanks mijn vele vermoeiende werkzaamheden. Je hebt je altijd gedragen als een gehoorzaam, welgemanierd, aanhankelijk, kortom voorbeeldig ezelsveulen. Ik ben er trots op, dat ik je ter wereld heb gebracht. Maar sinds een paar maanden hang je zo de beest uit, dat mijn vriendinnen, wier dochters je schaamteloos drachtig hebt gemaakt, hun lippen op elkaar knijpen en hun hoofd afwenden, als ik met de keukenmeid van de markt terugkom. Onder ons gezegd, dat verbaast me niet. Ik wil niemand afkammen, maar als men flirtzieke dochters heeft, laat men ze niet op straat rondlopen na het avondvoer; dan is men strenger van zeden en geeft het goede voorbeeld. Als ik zou willen roddelen... maar nee... ik weet mijn mond te houden.

Het zou nog niet eens zo erg zijn, als je je gezondheid niet op het spel zette bij die nachtelijke escapades - je zult nog eens met een gebroken voorhoofdsbeen in een koolbed gevonden worden - en als je geen tijd verspilde, die je nuttiger zou kunnen gebruiken om je intellect te ontwikkelen. Want dit kan ik je wel zeggen: je bent nog een heel onrijp nietswetertje. Ofschoon je waarschijnlijk bestemd bent voor een roemloos beroep onder een meester, die liever op stokslagen dan op wortelen trakteert, zul je toch boven je armzalige positie kunnen uitkomen door een sterke geest en een waardig gedrag. Denk eraan, dat Aesopus en Epictetus slaven waren. Ik heb oom Musa, die me dikwijls in delicate aangelegenheden aan zich verplicht heeft, gevraagd, je les te geven. Hij is een betrouwbaar raadsman en hij zal je een onwankelbaar karakter smeden. Ik verdenk hem er wel van, dat hij een cynische ongelovige is, die

rechters, priesters, emirs, groot-viziers en alle mogelijke hoge heren van aarde en hemel er flink van langs geeft. Maar hij is wijs en ik hoop, dat hij een flinke ezel van je zal maken. Ik hoop van harte, dat je gelukkig zult zijn, want ik hou van je, mijn lieve jongen.”

Oom Musa geeft hem dan allerlei wijze lessen en zegt o.a. tegen hem: “Ze hebben me verteld, dat de centaur Chiron de goddelijke Achilles voedde met leeuwenmerg om een mannelijke gloed in zijn ziel te doen ontbranden. Dat zal ik niet doen. Stel je voor, dat er rossige manen op je nek gingen groeien! Het hele dorp zou je uitlachen en je zou in een kermistent te kijk gezet worden, waar zwervers je voor drie piaster ballen met zemelen in je gezicht zouden schieten. Nee, je hebt geen heldenbloed en geen gekrulde pruik nodig om te vegeteren, te verleppe en je leven te eindigen in een ezelshuid. Wij zijn gewoonlijk ongevaarlijk, zelfs weerloos, en buigen liever dan te breken. Toch moet je niet zo doen als een van je voorvaderen, die uit overdreven voorzichtigheid in ballingschap ging. Hij was echt wel een beetje dom, luister maar.

Op een keer was de leeuw, die toen koning was, per ongeluk gewond door een gehoornd dier. Hij beval, dat alle hoorndragers het land uit gejaagd zouden worden. Uit vrees, dat zijn oren voor hoorns zouden worden aangezien, alarmeerde je voorvader dadelijk zijn familie, pakte zijn bagage en trok 's nachts weg. Mijn zoon, vrees de machthebbers, hou je mond in de buurt van journalisten en de lijfwacht van de pasja, wend je kop af van de stok, maar houd je niet voor een antilope of een buffel, behalve met carnaval.”

We hebben op onze speurtocht door de Esperanto-literatuur vele en veelsoortige humoristische trekken ontdekt. Ik heb niet de pretentie volledig te zijn geweest bij het noemen van schrijvers en titels. Onder andere zijn de in het Esperanto vertaalde werken uit het Japans, Chinees en Vietnamees buiten beschouwing gebleven. Voor zover ze uit China komen, zijn het meer politieke geschriften dan literaire werken. Uit het Japans en Vietnamees zijn vrij veel novellen vertaald en wellicht was hierin iets te vinden geweest wat zich ertoe

leende om hier genoemd te worden. Het streven naar volledigheid zou echter in dit bestek tot gevolg hebben gehad, dat er een droge opsomming was ontstaan, hetgeen wel zeer strijdig zou zijn geweest met het onderwerp.

De vraag die beantwoord moest worden, was: of en hoe de factoren die in de nationale letterkunde het humoristische uitmaken, ook in de Esperanto-literatuur werkzaam zijn. Samenvattend meen ik te kunnen zeggen, dat dit zeer zeker in de oorspronkelijke werken het geval is en dat deze factoren, zij het met een restrictie voor gebonden stijl en woordspelingen, in vertalingen even goed tot hun recht komen. Wat de woordspeling betreft, hebben we gezien dat het Esperanto deze op geheel eigen wijze mogelijk maakt.

Mevrouw en Mijne Heren Curatoren, Mijne Heren Leden van het Presidium,

Het is mij een grote eer en een grote vreugde, als privaat-docent in de gelegenheid te zijn, de kennis van het Esperanto te verbreiden. Ik wil daarom u, die dit mogelijk hebt gemaakt, zeer hartelijk hiervoor danken.

Dames en Heren Hoogleraren, Leden van het Bestuur van de Faculteit der Lettteren,

De vriendelijkheid waarmee U mij tegemoet getreden bent, betekent voor mij een aanmoediging, waar ik U zeer dankbaar voor ben.

Met name gaat mijn dank uit naar U, *Hooggeleerde Reichling*, die zo nauw betrokken bent geweest bij de voorbereiding, en naar U, *Hooggeleerde Ebeling*, die vanaf het begin van Uw voorzitterschap Uw zeer gewaardeerde medewerking hebt verleend aan de verwezenlijking van dit privaat-docentschap.

Voorts dank ik de Stichting '*Esperanto bij het Onderwijs*' voor het feit, dat haar keuze op mij gevallen is om het door de heer Pragano begonnen werk voort te zetten en voor haar bemoeiingen in dezen. De voorziter van de Stichting, *Mr. Winkel*, heeft zich zeer veel moeite gegeven, waarvoor ik ook hem van harte dankbaar ben.

Ik hoop, dat ik het vertrouwen, dat U allen in mij gesteld hebt, niet zal beschamen.

Dames en Heren Studenten,

Het zal voor een belangrijk deel van de jeugd afhangen, of het gebruik van het Esperanto als internationaal communicatiemiddel in die mate en in dat tempo zal toenemen, waarin het steeds groeiend taalprobleem dit noodzakelijk maakt. Vertraging en hoge kosten, onnodig werk en misverstand zijn het gevolg van de veeltaligheid. Ik hoop, dat velen van U de internationale taal zullen leren, niet alleen om kennis te kunnen nemen van de erin geschreven en vertaalde literatuur, waarover ik U gesproken heb, maar ook om mee te helpen de internationale betrekkingen op wetenschappelijk gebied gemakkelijker en beter te doen worden. Uw moeite zal ruimschoots

beloond worden door een verruimde blik op de wereld rondom U.

Ten slotte nog een woord tot alle hier aanwezige vrienden en bekenden uit de Esperanto-wereld: hartelijk dank voor Uw komst en voor de aandacht waarmee U mij hebt aangehoord.

Literatuur / Literaturo

I Oorspronkelijk / Originalaj

Julio Baghy: Verdaj donkiĥotoj
 Julio Baghy: Pilgrimo
 Henri Baupierre: Specimene
 Marjorie Boulton: Okuloj
 Jean Forge: Saltego trans ĵarmiloj
 Kolomano Kalocsay: Streĉita kordo
 Jean Ribillard: Vivo kaj opinioj de Majstro M'Saud
 J.H. Rosbach: La mirinda eliksiro
 Cezaro Rossetti: Kredu min, sinjorino
 Raymond Schwartz: Kiel akvo de l' rivero
 Raymond Schwartz: Verdkata testamento
 Mason Stuttard: La virineto en bluo
 Sandor Szathmári: Vojaĝo al Kazohinio

II Vertaald / Tradukitaj

Daudet: Tartarin de Taraskono
 Držić: Onklo Maroje
 Goeverneur: Sinjoro Longkrurulo
 Gogol: La revizoro
 Goldoni: Kurioza okazaĵo
 Hašek: Travivaĵoj de la brava soldato Ŝvejk
 Jerome: Tri homoj en boato
 Molière: La avarulo
 Molière: La mokindaj preciozulinoj
 Molière: Edziĝo deviga
 Molière: Friponaĵoj de Skapeno
 Pragano: Rumana bonhumoro
 Shakespeare: Somermeznokta sonĝo
 Thijssen: La nevenkebla ĝeno
 Tsjechov: La urso
 Tsjechov: Edziĝpropono
 Tsjechov: Pri la malutilo de la tabako.

Antaŭparolo

Elparolante en 1969 mian publikan lekcionon mi ne pretendis doni kompletan sumigon de ĉio, kio meritis mencioni sub la titolo 'Humuraj trajtoj en la Esperanto-literaturo'. Miaj elektoj estis pli-malpli arbitraj. En la 25 jaroj ekde tiam pasintaj la Esperanto-verkistoj ne sidis senokupaj. Tiu ĉi verketo do nun eĉ malpli rajtas pretendi kompletecon.

Oni ne povas ne pripensi, ke ĉe konsiderinda nombro da verkistoj materialo estas trovebla, kiu meritis lokon en ĝi. Mi pensas ekzemple pri 'El la maniko' de Reto Rossetti; pri 'El la vivo de bervalasentaŭgulo', kaj 'Kruko kaj Baniko el Bervalo', ambaŭ de Louis Beaucaire; multe malpli freŝdata, sed tre taŭga por la temo estas 'El la verda Biblio' de I. Lejzerovicz. Ankaŭ Auld trovas lokon kun siaj imitaĵoj de ebriula babilado kaj precipe kun la ĉapitro de 'La infana raso' pri la generaloj. Per tiu lasta ni jam atingas, krom kalemburoj, ankaŭ la akran satiron, por kiu mi elektis 'Vojaĝo al Kazohinio' de Szathmári kiel ekzemplon.

Tiuj ĉi aldonoj tamen neniom ŝanĝus la esencon de mia argumentado. Tial mi esperas, ke la broŝuro en sia originala formo ankoraŭ nun restas kio ĝi intencis esti: pruvo, ke Esperanto estas vivanta lingvo, en kiu eblas kalemburoj, parodio, satiro kaj humuro samnivele kiel en naciaj lingvoj.

Fine mi volonte dankas s-ron J.Ph. Punt pro lia traduko de mia publika lekcio en Esperanton, kaj s-rojn P.C. Hoogduin kaj S.P. Smits pro la tehniko aranĝo de ĉi tiu eldono.

Aprilo 1994

lic. A.J. Middelkoop

*Sinjinorino kaj Sinjoroj Kuratoroj de tiu ĉi Universitato,
 Sinjoroj Membroj de la Prezidentaro,
 Gesinjoroj Profesoroj, Lektoroj, Docentoj kaj Membroj de la Scienca
 Stabo,
 Gesinjoroj Studentoj,
 kaj cetere Vi ĉiuj, kiuj per Via ĉeesto montras Vian interesiĝon,
 Tre estimataj Aŭskultantoj,*

Mian temon mi titolis 'Humuraj Trajtoj en la Esperanto-literaturo' kaj ne 'Humuro en la Esperanto-literaturo'. En la signifo de tiuj vortoj sin kaŝas ia strangeco. La nocio 'humuro' sin lasas priskribi kiel gajeco kun iomete da melankolio, la kapablo vidi antagonismojn inter ŝajno kaj realeco, stari distance de la aferoj por pli bone vidi ilian relativecon. En ĝi estas iom da saĝo. Ni pensas pri delikata rideto, ne pri elkora rido. Rimarkinde, la adjektivo 'humura' de ĝi derivita, en la nederlanda paroluzo ne havas tiun ekskluzivan signifon. Kiu aŭdas pri humura rakonto, poemo, romano, tiu imagas malmulton alian ol se estus uzita la vorto 'komika'. La humoraj semajnaj revuoj el tempoj antaŭaj pri kiuj mi memoras, simple estis ŝerc-kajeroj.

Ĉi tiu aspekto de la Esperanto-literaturo, alivorte ĉio, kio ridigas nin, ĉu estas la rideto de l' humuro, la grimaco de la satiro aŭ la rido de komikeco nin okupos.

Kio propre igas nin ridi? La franca filozofo Bergson al tiu demando dediĉis libron, 'Le rire', en kiu li nomas unu el la plej gravaj faktoroj: la neatenditaĵon. Ke tio ĝustas, estas facile ilustreble per unu ekzemplo. Mi prenas la ŝercon pri la viro kiu kondukas aŭton, dum liaj edzino kaj bopatrino, sidantaj malantaŭe, ade kritikas lian manieron de stirado. Fine tio fariĝas al li troa, li haltas kaj furioze bojas al la edzino: "Nu, kiu do propre stiras, vi aŭ via patrino?" Kiam la viro diras: "Kiu do propre stiras, vi aŭ...", ni atendas, ke sekvos: "mi". La neatendita "via patrino" estas la pintumo de ĉi tiu historieto.

Ekzistas pli da faktoroj, kiuj povas aperigi ridon. Mi mencios kelkajn. Image vidu desegnaĵon kun vico da aŭtoj pene veturantaj supren sur

montopasejo; unu el la veturiloj portas grandan velon kaj la ŝoforo diras al sia edzino: "Ankoraŭ iom da favora vento kaj ni atingos la pinton, uzinte eĉ ne unu guton da benzino."

La komikaĵo ĉi-kaze sin kaŝas unuflanke en la troigo (ĉar praktike estas neeble velveturi supren tiumaniere), sed aliflanke tamen estas iu ligo kun la realeco (sur vojo ebena oni povas lasi al la vento, ke tiu antaŭenigu veturilon). Se ne ekzistus interligo kun la realeco, se ekzemple la aŭto estus desegnita flugilhava, tuj la tuta sprito estus malaperinta kaj estus parolo pri nura senspica fantazio.

Cetere estas mencienda ĉiaj lingvaj faktoroj: vortludo, kvazaŭ digna lingvaĵo, sonimitoj kaj en poemoj komikaj rimoj kaj transpasantaj versoj. La poemoj de 'La instruisto' (Gerrit van der Linde), nun preskaŭ forgesitaj, sed senmezure amuzintaj niajn gepatrojn kaj geavojn, pufas de tiaj. Kiam li en sia 'Biontologio' ekstraktas la fiŝojn, li diras, ke tiu besto latine nomiĝas 'piscis', sed laŭ la nederlanda vortaro de Siegenbeek 'vis', kaj li produktas jenan rimaĵon: Latino instruas pri piscis, kaj Siegenbeek ke ĝi 'vis is'.

Precipe en poemoj ripetado povas efiki komike. Kiam Annie M.G. Schmidt poeme rakontas pri sinjorino festanta sian naskiĝdaton, kiu daŭre estas okupita kaj ne havas tempon por esti ĉe siaj gastoj, la humura efiko estas en la fakto, ke ĉiu strofo finiĝas per la vortoj:

Kaj kie la mastrino? Kie Henrieta?

Ŝi enakvigas gladiolojn, sed ne jam estas preta.

Laste mi menciu la humuraĵon entenatan en la priskribita situacio, kiel ekz. miskompreno.

Nun ni demandu al ni, ĉu kaj kiel ĉio ĉi estas trovebla ankaŭ en la Esperanto-literaturo. Grave ĉi-koncerne estas, ke ĉi tiu literaturo ne malgrandparte konsistas el tradukoj. Mi ne scias ciferojn pri la rilatumo inter originalaj kaj tradukitaj verkoj, sed estas klare, ke hodiaŭ la pesilo ankoraŭ kliniĝas al la traduka flanko. Tamen mi havas la impreson, ke tiu rilatumo ne estas konstanta pro tio, ke en kreskanta mezuro multaj verkistoj ĉianaciecaj publicas originalajn verkojn en Esperanto.

Unue mi limigas min je la tradukoj kaj ne povas ne konstati, ke humuraj verkoj estas relative etnombre reprezentataj. Pro kia kaŭzo? Nepre ne unualoke pro la malfacileco de la tradukado. Ja la plej multaj faktoroj en la humuro, kiujn mi jam menciis, senpene estas transigeblaj en alian lingvon. La neatenditaĵo, la troigo, la ripeto, la komika situacio, ĉiuj estas facile tradukeblaj. Vortludoj kompreneble estas tre forte ligitaj al la lingvo de la originalo. Malfacilaĵoj povas aperi ankaŭ en poemoj. Se al tradukoj ni starigas la plej altajn postulojn, kiujn iam mi legis, nome: fideleco al la intelekta enhavo, al la emocia enhavo, la stilo, la amplekso, la vortordo, la sonimpreso, la drameca esprimovo kaj la poezia intenseco, tiam estas klare, ke tradukado de poemo, ĉe kiu krom la menciitaj postuloj plue ludas rolon metriko kaj rimo, necesigas eksterordinarajn talenton kaj penadon. Aldone reliefigi ankaŭ komikajn son- kaj aliajn efektojn multokaze estus tasko superhoma kaj fakte ne valorus la penon. Sed kie koncerne la prozon troviĝas la vera kaŭzo de la magra rikolto? Inter la Esperanto-literaturistoj estas bonegaj tradukistoj, kiuj liveris majstroverkojn de tradukarto. Al la inicitoj mi diru nur la nomon de Kalocsay, la genia tradukinto de Dante kaj Shakespeare. Tre povus esti, ke ĝuste tiaj famuloj sentas sin malpli allogitaj de la leĝera ĝenro kaj prefere mobilizis siajn fortojn por ebligi al la Esperanto-publiko ekkoni verkojn de la grandaj verkistoj, kiujn ili admiris.

Tio ĉi ne signifas, ke la grandaj majstroj de la monda literaturo neniam ridigis siajn legantojn aŭ aŭskultantojn. Ĉe Homero kaj Vergilio estas troveblaj tekstopartoj humurplenaj. En postaj jarcentoj Shakespeare, Molière, Gogol kaj Tsjeĥov amuzis generaciojn da teatrovizitantoj en la Esperanto-literaturo. 'Somermeznokta sonĝo', 'Georgo Dandin', 'La avarulo', 'La revizoro', 'La urso' jam frue en la ekzisto de Esperanto estis konsiderataj indaj je prezentiĝo al la internacia legantaro pere de la nova lingvo. Danke al la internaciaj Esperanto-kongresoj estas eble paroli eĉ pri internacia spektantaro. Fare de profesiaj kaj amatoraj grupoj multnombraj teatraĵoj estis prezentataj. Mi pensas pri, ekzemple, 'La mokindaj preciozulinoj', 'La

deviga geedziĝo', 'Friponaĵoj de Skapeno', ĉiuj de Molière, 'Edziĝpropono' de Tsjeĥov, 'Kurioza okazaĵo' de Goldoni, 'La dukatoj de Onklo Maroje' de Držić. Plurajn el tiuj mi vidis prezentataj fare de la internacia teatra grupo kutime prizorganta la teatrajn vesperojn okaze de la kongresoj. Ili prezentiĝis same vigle kaj kaŭzis same multe da gajeco kiel se prezentataj en kiuj ajn lingvo alia.

Por reveni el la teatro al la legotablo estu al mi permesite ĝuste ĉi-loke mencii la tradukon faritan de mia antaŭulo, s-ro Pragano, por kelke da specimenoj de rumana humuro. La libreto de Theo Thijssen 'La nevenkebla ĝeno' esperantlingve diskonigis la humuron (en la plej favora senco de tiu vorto) de sia aŭtoro transe de niaj limoj. Nia patrolanda 'Sinjoro Longkrurulo' ankaŭ en Esperanto-vesto kaptas papiliojn. Libro kiel 'Tri homoj en boato' de Jerome K. Jerome, pri kiu niaj geavoj ridis abunde, komplete dependas de komikaj situacioj kaj sekve pro tio estas facila predo de tradukisto. La bone konata libro de la ĉeĥa verkisto Hašek, 'La aventuro de la brava soldato Ŝvejk' pro la ĝuinda humuro fariĝis pliriĉigo de la Esperanto-literaturo, same kiel 'Tartarin de Taraskono' de Daudet.

Pliaj verketoj el diversaj landoj aldone estus menciieblaj.

Sed nun ni turnas nin al la romanoj, noveloj kaj poemoj verkitaj rekte en Esperanto kaj esploros, ĉu tiuj per la samaj rimedoj en la komenco de mi menciitaj ridigas la leganton.

Sur la unua loko estis la neatenditaĵo. La angla Esperanto-verkisto Cezaro Rossetti tion tre bone eluzis en sia romano 'Kredu min, sinjorino'. La libro portretas iun kiu komence provas akiri sian porvivaĵon kiel kolportisto, poste en mastrumaj foiroj demonstras kuirpotojn kaj tiel spertas ĉiajn aventurojn. Sekvas tiam rakonto pri du kolegoj, kiuj dum tia bazaro al vizitantoj donacas senvaloraĵojn dirante: "Ĉu vi ricevis vian senpagan specimenon?", tiel logante ilin al sia stando por persvadi ilin aĉeti aĵojn same senvalorajn je alteta prezo. Iun vesperon en vilaĝo ili serĉas tranoktejon kaj trafas en privatan domon, kie ĉio estas harstariga. La rakontanto konstante intensigas la fantomecon de la etoso: valizo mem sin movas, post

blovestingo de kandelo postrestas lumo kaj la lito en kiu ili kuŝas ekŝvebas. Fine ili relumigas la kandelon kaj malfermas ŝrankon. El ĝi paŝas skeleto, kiu etendas al ili manon kaj diras: “Ĉu vi ricevis vian senpagan specimenon?”. Jen do la ĵusa aŭtostiranto kun sia “Ĉu stiras vi aŭ via patrino?”. Ankaŭ de ĉi tiu fantomo ni ne atendis tion, kion ĝi diras.

Ankaŭ Kalocsay, kun mi jam menciis kiel nesuperitan tradukiston, en siaj originalaj verkoj estis kelkfoje bonhumora. Tre rimarkinde li estis al tio pleje inspirita de la Esperantistoj. Li ekz. mokus tiujn, kiuj, apenaŭ sciante la lingvon, sin sentas vokitaj produkti poemojn. La Pegazo, kiun ili rajdas, estas nur kripla besto. Ĉiu strofo de la poemo, kiun verkis pri tio Kalocsay estas tiel konstruita, ke $3\frac{1}{2}$ el la 4 versoj heroldas la altajn sentojn de tia Pegazorajdanto, sed la lastaj vortoj ĉiam denove venas kiel frapo diseriganta lian ŝveligitan fieron.

Kun la Vortaro Sankta de Rimoj
li al ĉielaj altmalproksimoj
rajdas fiere sur la Pegazo.
Lin bela Muzo gvidas - ĉe nazo.

Ĉion li movas, ĉion li provas
gloron eternan li por si kovas.
Rompas la ovon, rampas la ido
el la ovŝelo - estas ĝi: rido

Atentu, kiel ĉarme tio sonas pro la abundaj rimoj: movas, provas, kovas, kaj poste en la tria linio: rompas, rampas.

Precipe ĉi tiuj lastaj linioj, sed fakte la tuta procedo igas pensi pri la konata verso de Horacio pri la montoj naskontaj muson: Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Kiel duan punkton mi menciis la troigon. En unu el la novelaroj de la anglino Marjorie Boulton troviĝas gajiga fantazio pri nombro da junaj virinoj, ĉiuj spertintaj la saman malagrablaĵon kun la sama viro. Kiam li estas sata de ili, li forlasis ilin. Por venĝi sin ili elpensis ian aranĝon. Per preteksto ili logas lin al la hejmo de unu el la virinoj,

enŝlosas lin en la kelo kaj kredigas al li, ke ĉiuj nutro kaj trinko al li donotaj entenos hormonojn, kiuj turnos lin en virinon. Ĉi tion kredindigas la fakto, ke unu el la virinoj estas kuracisto kaj aparte studis pri hormonoj. En la komenco li kompreneble rifuzas manĝi aŭ trinki, sed por eviti morton pro malsato li devas. Ĉiun fojon kiam unu el la junulinoj alportas al li manĝaĵojn, ŝi sugestas ke li jam fariĝas virinaspekta, ili donas al li porvirinajn tolaĵojn ktp. Fine li freneziĝas. Jen vidu la troigon kiel sur la bildo de la aŭto kun velo: pro tio ke ni scias, ke vere hormonoj povas influi sekundarajn seksajn karakterizaĵojn, la rakonto restas ĝuste tiom ligita al la realeco, ke ĝi estu aprezata kiel humuraĵo.

Troigo facile fariĝas parodio kaj - mi ĵus jam diris tion - kiu temo por parodio estas pli efika al Esperanto-verkisto ol la movado mem? La hungaro Baghy, unu el la plej konataj kaj ŝatataj Esperanto-aŭtoroj, verkis sian 'Verdaj Donkiĥotoj' (verdaj laŭ la verda stelo, emblemo de la movado), en kiu la Esperanto-kluboj el la jaroj dudek kaj tridek, la periodo de lia pleja produktiveco, estas mokataj pro siaj disputetoj pri negravaĵoj, dum ili ne tre zorgas pri la parola uzo de la lingvo.

Eksterordinare laŭdindan atingiĝon sur la tereno de l' parodio liveris la franco Henri Baupierre. En granda nombro da skizoj li imitis la stilon de bonreputaciaj Esperanto-aŭtoroj. Kompreneble por povi aprezi liajn imitojn, estas antaŭ ĉio necese koni la stilon de la imititoj mem, sed se tiel, la Baupierre-aj skizoj nerezisteble tiklas la ridmuskolojn. En la libreto 'Specimene' troviĝas mallonga romano, konsistanta el kvar ĉapitroj, kiuj liadire fluis po unu el la plumo de alia verkisto. En la unua ni renkontas la simplan, iom reveman stilon en kiu la svedo Stellan Engholm notas siajn senaplombajn rakontojn el la svedlanda kamparo. La dua estas en la stilo de Baghy, kun la impetaj emocioj, la interna batalo patose esprimita kaj la larmotorentoj. Venas tiam la anglo Newell en multe pli moderna, glata stilo, kaj fine Raymond Schwartz, kies atento por detaloj estas bone imitita, kvankam lia eta romano, kiu evidente liveris la inspiron, ne viciĝas inter liaj plej sukcesaj verkoj. La libro de Baupierre cetere entenas paĝojn en la familiara parola lingvaĵo lardita per sakraĵoj,

kiel tiajn manipulas Cezaro Rossetti en 'Kredu min, sinjorino'; Rotkvić, konata pro traduko de kroata libro pri Caesar, estas imitita en ties iom precioza stilo, kiu vekas la impreson ke ĝi estis longe polurita por atingi ekstreman rafinitecon; Régulo Pérez en la instrua stilo de siaj prelegoj je la Internacia Somera Universitato de la Esperanto-kongresoj; Luyken, kies verkaro kreita antaŭ kvindek jaroj, atestas pri inklino al ekzotiko, romantiko, estas reprezentata per fragmento inspirita de lia libro 'Stranga heredaĵo'. Baupierre nomas ĝin 'Stranga herezaĵo'. La ĉe Luyken ekscesan uzadon de hispanaj vortoj por pli intensigi la lokan koloron tie, kie la sceno disvolviĝas en Meksiko, li eĉ iom pliigas kaj sprite interpleksa epizodon el 'Stranga heredaĵo' kaj elementojn el la hodiaŭa Esperanto-movado. Preterpase li primokas la admirantojn de la granda movadano prof. Lapenna, dirante ke por tiu ili starigis statuon kaj sukcese ĝin defendas kontraŭ la 'lapenoclastes'. Tio ne estas Esperanto-vorto, sed en ĝi ni facile aŭdas la similecon kun 'ikonoklastoj'.

Mi alvenas ĉe la tria faktoro, la vortludo kaj la lingvaj rimedoj, kiuj kun ĝi estas grupigeblaj. Surbaze de la fakto, ke vortludo plej ofte eblas pro tio, ke vorto aŭ esprimo havas du signifojn aŭ estas uzebla laŭvorte aŭ metafore, kaj surbaze de la fakto, ke en Esperanto, por teni la ŝancon pri miskompreno plejeble malgranda, la vortoj havas nur unu signifon, oni povus atendi ke vortludoj ne povas ekzisti. Tiel rigore tamen ne estas. Inventema spirito kiel Raymond Schwartz, franco malgraŭ la germana nomo, scias en tre amuza maniero plekti vortludojn en siajn poemojn. Tio ĉi parte estas dankinda al la strukturo de Esperanto; ĝi abunde aplikas afiksojn kaj Schwartz jen kaj jen sukcesas atingi komikajn efikojn traktante reale nedivideblan vorton tiel, kvazaŭ ĝi estus kunmetita aŭ formita per helpo de afiksoj. Tion li faras ekz. ĉe la vorto amfiteatro. Vi sciu, ke 'amo' signifas 'liefde', ke en kunmetaĵoj la finaĵo -o estas neglektebla, kaj ke 'fi' estas prefikso kun la signifo 'malaprobinda'. Schwartz agas kvazaŭ la vorto estus 'am-fi-teatro' kaj tiam lude faras el ĝi 'fi-am-teatro' (malĉasta amteatro) kaj poste 'teatra fiamo' (nepermesita amo sursceneja).

Per negranda aliigo en vorto li scias en humura maniero aliigi ankaŭ la signifon. Per aludo pri la multaj internaciaj geedziĝoj inter esperantistoj li nomas Esperanton 'Edzperanto'. Rubriko en revuo kiun li redaktas nomiĝas ne 'El mia vidpunkto', sed 'El mia ridpunkto'. En Esperanto la diferenco estas nur unulitera.

La efikon 'piscis = vis is', kie do du vortoj unusilabaj rimiĝas kun unu dusilaba, ni trovas ankaŭ ĉe Schwartz. Temas pri veturigisto, kies ĉevalo estas malrapidema kaj post ĉiu metro haltostaras.

lam ree lia besto ne nur ne tre
rapidetis, sed eĉ haltis ĉiumetre.

Ĉi tie do 'ne tre' rimiĝas kun 'ĉiumetre'.

La pola romanisto Jan Fethke, verkinta sub la pseŭdonimo Jean Forge, rakontas en sia romano 'Saltego trans jarmiloj' pri profesoro en la klasikaj lingvoj, kiu persistas, ke oni diru Kikero, dum ĉiuj en lia ĉirkaŭo prononcas Cicero. Estiĝas kverelo kaj preskaŭ nerimarkite la aŭtoro igas la altkleran profesoron tra kolera kaj incitita parolmaniero transiri al kokerikado.

Sendube vi komprenas, ke estas nur eta paŝo de Kikero al kikeriki, kiu estigas la asocion kun kokeriki.

Sonimiton, nun ne de virkokaj voĉoj, sed de ranoj, ni trovas ankaŭ ĉe la jam menciita Baghy. Li dediĉis tutan poemon al nombro da ranoj, kiuj kolere kvakadas pro tio, ke al ili mankas akvo. El ĝi mi prenas kelkajn liniojn.

Kvar kvakantoj kvardekvoĉe
kvartet-kvakas plenriproĉe
pro mankhav' de l' kava kuvo
en la akvokuv' sen pluvo

Kvodlibet' de ĥor' kvakanta
en la kuva kav' vakanta
kvakas kvere: Akvoavo
akvon al la kuvokavo!

Ĉu Baghy sciis, ke lin antaŭis Ovidius, ne estas de mi konate, sed tiuj inter vi, kiuj en la lernejo legis tiun poemon, eble memoras la rakonton pri la liciaj kamparanoj, kiuj turniĝis en ranojn kaj eĉ subakve silenti ne povis:

Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant.

Marjorie Boulton, ankaŭ antaŭe jam menciita, eksplodigas artfajraĵon el malsaĝaj paroleraroj, kiam ŝi surscenejigas instruistinojn, kiu, vizitante kongreson, ekscesis je vino kaj poste en sia hotelĉambro faras monologon. Ŝi demandis sin, ĉu en tiu stato de ebieco ŝi povus oratori antaŭ sia lernantaro. Mi elprenas unu frazon: "Ĉu mi kapablus oratori nun... oratori kiel orbuŝa orakaroto, ne, orakolo?" Jen ŝi batkirlas vortojn havantajn la komencon ora-, ĉe kio mi memorigas al vi kion mi diris pri vortoj divideblaj kaj nedivideblaj. Oratori kaj orakolo estas nevideblaj kaj signifas resp. fari paroladon kaj aŭguro. Sed ĉe 'orbuŝa' ŝi pensas pri 'ora' kuplita al 'buŝo' kaj en 'orakaroto', ŝia misformigo de 'orakolo', sidas denove 'ora' plus la nomo de iu legomo. Al tio kromas, por fari la konfuzon kompleta, ke orakolo post dividiĝo signifas 'kolo el oro'.

Kiel kvaran faktoron mi nomis la ripetadon, aparte en poemoj. Nu, ankaŭ pri ĝi la Esperanto-literaturo prezentas ekzemplojn. Raymond Schwartz priskribas, kiel iu Piro partoprenas en ekskurso de Esperanto-klubo. Ĉio malprosperas: la trajno ĝiskreve plena, tiel ke ili devas stari; alveninte je la loko de destino ili ekpromenas, sed survoje estiĝas tia disputo, ke donatas fortaj batoj, kaj Piro ekhavas nazan sangumadon. Subite eksplodas fulmotondro, ili fuĝas en kafejon, sed tie estas jam tiom da gastoj, ke restis neniam manĝaĵo aŭ trinkaĵo. Kompreneble Piro alvenas hejme multe pli malfrue ol plaĉas al lia edzino kaj duan fojon en tiu tago li ricevas plendorson. Kiel vi vidas, rakonto ne tre originala aŭ sprita. Ke tamen la poemo atingis certan popularecon nepre ne estas dankinde al la enhavo, sed al la ĉiustrofe ripetita verso 'Sed tamen nia Piro bonege amuziĝis'. Vi rekonas ĉi tie Henrietan, gladiolojn enakvigantan. Cetere frazeto kiel tiu pri nia Piro facile sin disponigas por apliko en ĉiaj situacioj, ankaŭ

sen rilato kun la poemo el kiu ĝi estis prenita.

Same, sed multe pli sprite procedis Baghy en poemo, kiun li dediĉis al la t.n. esperantisto, kiu scias diri nenion ol 'bonan tagon' kaj 'ĝis revido', ne legas librojn (faru tion la eldonistoj, li diras), ne abonas revuon, ne pagas kotizon al Esperanto-asocio; lia vortaro ŝimas mansarde, sed, fiere li diras je la fino de ĉiu strofo: "Estas mi Esperantisto". En la lasta strofo li estas mortinta, kaj en funebra parolado iu diras pri li: "Estis li Esperantisto". La poemo ĝuas senegalan popularecon, tiel pri la enhavo kiel pri la formo. Cetere ĉikaze ni klare vidas la karakterizojn de vera humuro: la kapablon vidi la antagonismojn inter ŝajno kaj realeco, mildan mokon kaj aldone ankaŭ iometon da malĝojo, ĉar tiaj homoj ekzistas.

Ĝis nun ni povis konstati, ke ĉiuj rimedoj per kiuj en aliaj lingvoj atingiĝas humura efiko, funkcias ankaŭ en Esperanto. Ke ĉi tio validas same por la kvina punkto de mi nomita, la komika situacio, ne postulas argumentadon. Precipe la kurta ŝercrakonto troveblas en ĉiuj kolektoj, ĉu de la norvego Rosbach, ĉu de la anglo Stuttard aŭ de kiu ajn alia verkisto publicinta rakontojn.

Sur tute alia tereno, tiu de la satiro, ni alvenas ĉe la hungaro Szathmári. Tio, kion li sorĉe aperigas antaŭ ni en sia verko 'Vojaĝo al Kazohinio' estas miksaĵo el sciencfikcio kaj tre inteligenta satiro. Mi ne sentas min inklina senkondiĉe kalkuli ĝin inter la humuraj libroj. Pro tio ĝi estas tro akratona; plene mankas al ĝi la sana gajeco kiun povas enhavi ordinara rakonto aŭ la mildeco karakterizanta veran humuron. Per sia verko la aŭtoro ja ne volis amuzi, sed kritiki kaj protesti. Tamen la leganto foje ne povas ne ekridi pro la kurbaj rezonadoj kiujn Szathmári ŝovas al siaj rolantoj en la buŝon aŭ pro lia sprita mokado pri la militarismo. Unu specimenon mi donu. La verkisto ŝanigas, ke lia romano en la mi-formo rakontatas fare de brita mararmea oficiro:

"Kredeble mi ne bezonas klarigi al la leganto, ke la kaŭzo de la disopinioj estis la malamika konduto de Italio kontraŭ la libereco de la etiopia popolo. Italion gvidis en tiu agado sendube la intenco

plivastigi sian nacian grandecon kaj tian intencon povas akcepti ĉiu angla ĝentilhomo nur kun respekto, eĉ de la malamiko. Por eviti, ke la leganto min akuzu pri neobjektiveco, mi rapidas deklari, ke tion rekonis ĉiu honesta ŝtatano de Granda Britio. Precipe profundan impreson faris en niaj animoj la entuziasma oferemo de la itala ĉefpastraro, kiam ili donacis al la altaro de la patrio sian monon, valorajn pastorbastonojn kaj juvelŝtonajn orkrucifiksojn por aĉeti tankojn, bajonetojn kaj brulbombojn por la noblaj celoj. Kortuŝite ni legis entuziasmajn episkopajn epistolojn en kiuj ili ne ĉesis kuraĝigi per stimulaĵoj vortoj la kamparanojn, la spicistojn, la pasteĉfritistojn, fiŝistojn, doklaboristojn, almozpitulojn, ŝafistojn, glaciaĵistojn kaj kandelfaristojn sen ras- kaj klasdiferenco, ke ili iru en la tranĉeojn por disvastigi inter la nigruloj la kulturon kaj la puran kristanan civilizacion, dum la pastraro senĉese preĝos hejme al la Savinto kaj al la Sankta Virgulino de Loretto, por ke la favoro de la ĉieloj subtenu iliajn armilojn por ilia nobla destino.

Ni volonte rekonis ankaŭ la mirindan sinoferon de la italaj soldatoj, kies heroan kuraĝon kaj ceterajn honestajn virtojn ĉiu fidela kaj firmkaraktera brita ŝtatano devas imiti kiel brilan ekzemplon.

Kompreneble sub angla flago kaj kontraŭ la italoj.

Do, mi emfaze ripetas, ke ekzistis nenia disharmonio inter nia patrio kaj Italio pro la kielo de la aferoj. Nur la kialo okazigis kelkajn bedaŭrindajn dissonancojn.

Nome, Italio pravigis sian abisenan agadon per la argumento, ke ili intencas liberigi la abisenojn de la subpremado kaj disvastigi inter ili la kulturon. La evidenta malvereco de ĉi tiu argumento devas ridigi ĉiun prudente pensantan homon, antaŭ kiu estas konataj la falsaj bombastoj, uzataj de la sagaca diplomatio de aliaj landoj.

Mi ne volas peki per la eraroj de la antaŭjuĝoj, kiel tiuj vojaĝantoj, kiuj ne hontas supermezure troigi la gloron de siaj patrioj sub la masko de scienca priskribo. Tamen, eĉ gardante la devigan respekton al fremdaj landoj kaj ankaŭ la regulojn de la ĝentila modesteco, mi povas rimarki, ke tiu aserto de la itala diplomatio estas nur falsado de la aferoj kaj tia eraro, kian angla ŝtatano neniam farus.

Nome, estas afero evidenta kaj ĝenerale sciata, ke la oferpena, sed nobla laboro, liberigi la tropikajn popolojn kaj disvastigi la kulturon ĉiam estis la honora tasko de Anglio. Por pruvo estas sufiĉa menciĝi la multajn koloniojn de Malantaŭa Hindio ĝis la buroj, kiujn popolojn liberigis mia patrio el la subpremo per la kosto de malfacilaj bataloj. Kaj, kvankam anglan ĝentilhomon ne interesas la materiaj rilatoj de la aferoj, tamen mi ne povas prisilenti tiun mian opinion, ke Italion verŝajne influis en sia decido krom la kulturo kaj la libereco ankaŭ la kafoplantaĵoj kaj naftokampoj de Etiopio.

Tial la ministerio de Lia Majesta Moŝto decidis, ke post la aprobigado de la kontraŭitalaj sankcioj ĝi deklaras defendmiliton kontraŭ Italio. Por certigi la eŭropan ekvilibron kaj pacon, urĝe estis senditaj en Egiption kelkaj divizioj, ekipitaj per aeroplanoj, tankoj, flamĵetiloj kaj brulbomboj kaj al la Mediteraneo estis senditaj kelkaj grandaj militŝipoj, akompane de torpedorompŝipoj kaj submarŝipoj.

Tion la itala gazetaro kompreneble akceptis kun granda malkonsento, asertante, ke nian patrion influis eble, krom la menciitaj celoj, ankaŭ la posedavido, kaj ke Anglio envias al la malriĉa itala popolo eĉ tiujn kelkajn abisenajn minejojn kaj petrolfontojn, kiuj - kvankam ili tute ne interesas la italojn - tamen estas menciindaj, kiam temas pri angloj."

Por nun doni al vi impreson pri romano en kiu troveblas multaj humuraj paĝoj mi voĉlegos fragmenton el 'Kiel akvo de l' rivero' de Raymond Schwartz. La komenca sceno okazas ĝuste antaŭ la unua mondmilito en la franca kamparo limtuŝanta la tiam germanan Alsakon-Lorenon. Regas etoso senceremonia kaj ĉiu konas ĉiujn. La ĝendarmoj Auchoux kaj Perelli persekutas Bignol, kiu kulpas pri io; en vero ili volonte irus al la vilaĝo Autrecourt, ĉar tie okazas granda geedziĝa festo, kaj ili tre ŝatus partopreni en la plezuro. Sed tie ili estis antaŭ ne tre longe kaj sekve tio ne akordas kun ilia deĵortabelo. Reciproke ne ekzistas inklino konfesi la sopiron al la festeno kaj do li ne tuŝas tiun punkton, ĝis eĉ dufoje homoj renkontitaj diris: "Vi supozeble iras al Autrecourt, ĉu?"

Auchoux afektis indiferencon:

“Kion ili havas hodiaŭ? Kion ili volas aludi per tiu Autrecourt? Preskaŭ mi eksuspektas, ke tie ne ĉio estas en ordo.”

“Jes”, Perelli kaptis la naskiĝantan ideon, “jes, ankaŭ mi havas tiun impreson. Ĉu vi ne kredas, ĉefo, ke Bignol, la vitrorompanto, sin kaŝas en Autrecourt?”

“Jen, jen!” triumfis Auchoux, “mi ĝoje konstatas, ke ankaŭ vi alvenis al la sama konkludo. Bone! Ni iru iomete al Autrecourt. Oni ne diru, ke ni malzorgas profesion taskon, eĉ se tio plilongigas nian deĵortempon. Ĉio klara, ĉu ne?”

“Kiel pipsuko!” asertis Perelli. “Kompreneble, la devo antaŭ ĉio.”

Intertempe ili alvenis ĉe loko, kie sufiĉe larĝa truo en tiu prunelarbataĵa densejo, kiu ĝis nun maskis la kamparon dekstre de l' vojo, lasis liberan vidon. Kaj tie, apud la granda orflava pajlostoko, sur la kampo de Henrion, je apenaŭ ducent metroj, tie io ruĝa per rapidmova svingiĝo altiris la atenton de la rajdantoj. Estis Bignol! Bignol proprakorpe, kiu, ĵus rimarkinte la ĝendarmojn, subite rektiĝis el kaŭra pozicio, suprentiris la pantalonon, sed ne prenis la tempon necesan por revolvi ĉirkaŭ la talio la ruĝan flanelzonon. Li ekforriĝis malantaŭ la pajlostakon, agitante la ruĝan tukon per remadosimila gestado de l' brakoj, kvazaŭ por pli efika antaŭenpuŝo. Ĝustatempe ambaŭ ĝendarmoj sukcesis sufoki surprizkrieton. Kaj sammove ili sin turnis unu al la alia, ĉiu scivolema, ĉu la alia vidis. Se li vidis - tion aparte sentis en sia subkonscio - se li vidis, la rajdado al Autrecourt ne plu havas pretekston. Iliaj okuloj, en kiuj ankoraŭ postlumis fajrero de ĉasista ĝojo, renkontiĝis dum apenaŭ la daŭro de ekfulmo kaj tuj, laŭ muta, nesciata interkonsento, la fajrero estingiĝis. En ambaŭ okulparoj respeguliĝis nur obtuza indiferento de beata stultulo, tiel perfekte imitita, ke ĉiu rajtis de nun supozi, ke la alia ne vidis Bignol-on.

Estis Auchoux, kiu unua superpontis la ĝenon de l' momento per tiu ĉi neŭtrala deklaro: “La pomrikolto estos bona ĉi-jare.”

Intertempe en Autrecourt la festo estas en plena disvolviĝo. Oni regalas ankaŭ la ĝendarmojn kaj ŝajnas, ke ĉio iras glate, ĝis iu ekhavas la ideon venigi Bignol, kiu scias ludi akordionon, tiel ke oni

povos danci. Tiu, kiun oni elsendis tiucele, renkontas Bignol survoje kaj kiam ĉi tiu informiĝas, ĉu la ĝendarmoj ne estas en la vilaĝo, li certigas al li, ke ne. Tion li faras bonfide, ĉar li ne vidis la duopon. En la biendomo poste estiĝas la embarasa situacio, ke Bignol troviĝas en la korto kaj la ĝendarmoj en ĉambro, el kiu ili povas atingi la straton nur tra la korto aŭ tra fenestro. Se Bignol ekscius, ke liaj malamikoj estas tie, li povus plej terure venĝi sin pro la supozata trompo. Oni do devas forigi la ĝendarmojn tra la fenestro. Al tiu rilata propono de la patro de la novedzino ili reagis indigne. La patrino pli ruze alpaŝas la problemon. Ŝi diras al la servistino:

“Augustine, donu al mi tiun kokideton, kiu jam prete rostiĝis. Enpaku ĝin en paperon, Kuzino Pélagie, prenu tiun brioĉon, kaj nun, Totor, vidu en la kelo, vi jam trovos taŭgan botelon!” Intertempe ŝi mem tranĉis grandan pecon da pano el larĝa bulo kaj baldaŭ, ŝargite per tiuj bonaĵoj, ŝi eniris en la salonĉambron ĝuste kiam Auchoux obstinis: “Sed sinjoroj!... Ni, la reprezentantoj de Ordo kaj Justeco... ni... tra la fenestro? Ne... Neniam!”

Kvazaŭ ŝi estus nenion aŭdinta, sinjorino Bertringer naive ekdiris: “Estus tamen tre domaĝe, se la komplezo de sinjoroj Auchoux kaj Perelli senigus ilin je ilia tagmanĝo. Jen mi alportis ion, por ke vi ne malsatu survoje. Vi kaŝos facile ĉion tion en viaj grandaj aktuoj. Nur eta kokido, prete rostita; jen via pano, iom da brioĉo kaj unu bona botelo.”

Tiel aplombe ŝi trudis ĉion en la manojn de l’ ĝendarmoj, ke tiuj ĉi povis nur aserti:

“Sed estas tro, sinjorino Bertringer, vere estas tro!”

“Neniel”, daŭrigis nun ŝia edzo, “tute ne! Kaj ni ne forgesos la ĝentilecon, kiun vi faris al ni. Ek, sinjoroj, ni trinku kune la adiaŭan glason!”

“Je via sano! - Je la via - Vivu la novaj geedzoj!”

Kaj unu el la ĉeestantaj viroj varme aprobis: “Tiuj ĝendarmoj sendube estas homoj komprenemaj.”

Flatite de tia komplimento Auchoux cedis kun milda rideto: “Kion vi volas? Ni ne estas sovaĝuloj! Antaŭen, Perelli!”

Sammovite ambaŭ ĝendarmoj leviĝis, surmetis siajn kepojn, premis ĉiujn manojn kaj sin direktis al la fenestro. Perelli unua, konstatinte post rapida rigardo malsupren, ke "ne estas alte", elglitis, alkroĉiĝante per ambaŭ manoj al la fenestra bazrando ĝis li pendis en sia tuta longeco kontraŭ la ekstera muro. Tiam li lasis sin fali dek kaj kelkajn centrimetrojn kaj facile rektiĝis surpiede. Auchoux malsuprenĵetis al la kolego la pezajn aktojn kaj sekvis mem sen ia malfacilaĵo. Permane ili debrosis de siaj uniformoj postrestaĵon el la kontraŭmura frotado, signis lastan adiaŭon al la fenestro kaj ekmarŝis al la vilaĝo por retrovi siajn ĉevalojn... entute ne tre fieraj. Murmurante raŭkan grumblon Auchoux provis pravigi la sengloran retiriĝon:

"Ni tamen ne povis rifuzi. Ili estas bonaj homoj. Ni agis korekte, ĉio klara, ĉu ne?"

"Kiel pipsuko!" kvitancis Perelli tiom pli energie, ke ankoraŭ li ne estis tute konvinkita.

Trovinte dum nia vagado tra la Esperanto-literaturo la humuraĵojn diversspecajn ni fine renkontos verkiston kies lingvaĵo estas pura humuro, humuro laŭ la esenca kaj plej favora signifo de la vorto, la humoro de la saĝo kaj la delikata rideto. Estas denove franco kiu petas nian atenton, Jean Ribillard. Por la Esperanto-literaturo estas treege bedaŭrinde, ke li postlasis nur kelke da etaj verkoj: eseoj pri la vivo en Nord-Afriko kaj libreto, eldonita post lia forpaso en la nefinita stato en kiu li ĝin lasis. Ĝi temas pri la memoraĵoj de azeno kun la nomo M'Saud kaj estas titolita 'Vivo kaj opinioj de Majstro M'Saud'. Ribillard, erudiciulo, kiu verkas elegantan, kolorriĉan kaj ofte poeziecan prozon, metis en ĝin, tra la buŝo azena, siajn pensojn pri la vivo. Por fini mi voĉlegos el ĝi kelkajn fragmentojn.

"Oni jam delonge scias, ke la plimulto altrudas sian malvastan vidpunkton al la doktoroj la plej kvalifitaj por ĝin konsili kaj regi. Oni akuzis Sokraton pri malpieco, kaj li pagis per sia vivo la sarkasmojn, kiujn li pafis kontraŭ siajn kuncivitanojn. Li malrespektis la stultecon de la popolaĉo, pro kio li pereis, ĉar la magistrato pli bezonis multan kanajlaron ol unu saĝulon.

Demoso estas ogro, al kies apitito estas utile iam kaj iam oferi genian ĝenulon. Dum li digestas li lasas vin trankvila, kaj vi povas pli facile lin kateni. Lango mia, detenu vin de nepripensita parolo. Mi ne inklinas al martiriĝo kaj preferas atendi la tagon, kiam la monstro formanĝos sin mem.

Estas vero, ke kontentigi tiun senkapan koloson postulas akrobatajn kapablojn de tiuj, kiuj ambicias ĝin direkti. Vi pretendas vilaĝan gloron, vi avidas pleban favoron; tial vi entreprenas energian kampanjon, por varbi la sindonajn trabantojn, kiuj vin portos al potenco.

Post nenombreblaj intrigoj, flataĉoj, koruptaĵoj, vi fine ensidiĝas en la eburan fotelon kaj vin preparas trinketi la mielvinon de la triumfo. Ve, apenaŭ vi plezuradas kaj luksadas en komforta pozicio, jam ektemas via seĝo, skuata de profitama kunularo. Tiam vi prenas de iuj por doni al la aliaj, de ĉi tiuj reprenas por repagi al la unuaj. Vi ĵonglas per karesoj kaj minacoj, kiujn vi rekaptois antaŭ ol ili estos plenumitaj. Vi kaĵolas kaj bastonas. Vi satigas la plej kriemajn. Vi bankrotas, kaj depruntas de tiuj, kiujn vi ĵus riĉigis.

Dum tiuj ekvilibristaj operacioj vi ne forgesas oratori pri la sanktaj devoj de dankema elektito fidela al siaj promesoj kaj siaj amikoj. Per unu mano vi alte svingas demokratitan logfluton, per la dua vi vin krampas al via malfirma sidilo, kiun insiste ŝancelas profesiaj almozuloj, soifaj partianoj kaj trudpetaj ĉantaĝistoj. Kia komedio! Tamen ekzistas procedoj pli subtilaj por kvietigi tumulteman zorgataron. Aŭskultu tiun apologon.

La saĝuloj de antikva Ĉinio bone konis la lingvon de la brutoj, birdoj, insektoj, kun kiuj ili kutime konversaciis. Ili kondutis al ili same kiel al la homoj, ĉar ili pensis, ke la sentoj de ĉiuj estaĵoj, kiuj havas saman sangon, spiras saman aeron, ne povas esti grande diferencaj. Unu kulturisto de simioj sukcesis kompreni siajn bredatojn kaj sin komprenigi de ili. Li traktis lin eĉ pli humana ol siajn familianojn. Iun tagon li suferis monmankon. Li devis redukti la ĉiutagajn porciojn, sed por ke liaj bestoj bonakceptu la novan dieton, li tiel agis:

“De nun”, li diris, “vi ricevos nur tri mezurojn matene kaj kvar vespere.

Ĉu konvene?"

Kompreneble la simioj tuj kolere stariĝis, protestis, blekis tiranecon kaj rifuzis la proponon.

"Nu", li replikis, "vi ricevos kvar mezurojn matene kaj tri vespere. Ĉu konvene?"

Ĝojaj pro ke oni ŝate konsideris ilian reklamacion, ili paciĝis kun sia mastro kaj obeeme kuŝiĝis. Tiel oni favorigas al si la animalojn. Same la homojn, kia ajn estas la rimedo, kiam oni kompleksas ilin per imagaj cedeoj. Tion la ŝafojn sed kredigu ilin, ke ili gardas sian lanon, kaj vi povos okupiĝi pri seriozaj aferoj.

Tio ĉi do estas kelkaj enkondukaj konsideroj de M'Saud grandaĝa. Daŭrige li rakontas sian vivhistorion. Lia patrino ne plu kapablas regi la maturiĝantan idon kaj por finedukado ŝi sendas lin al onklo Musa, maljuna filozofa azeno. Ŝi diras al la filo:

"M'Saud, bubo mia, mi penadis por vin eduki, plejeble dece kiel mi povis malgraŭ multaj kaj lacigaj laboroj. Vi ĉiam montriĝis obeema, bonmaniera, amema kaj por ĉion diri, modela azenido. Mi estas fiera, ke mi naskis vin. Sed de kelkaj monatoj vi diboĉas, ĝis tia grado, ke miaj amikinoj, kies filinoj vi senhonte gravedigis, kunstreĉas la lipojn kaj forturnas la kapon, kiam mi revenas de la bazaro kun la kuiristino. Inter ni, tio ne mirigas min. Neniun mi volas kritikaĉi, sed kiam oni havas knabinojn flirtemajn, oni ne lasas ilin vagadi tra la stratoj post la vesperfuraĝo, oni estas pli rigora en siaj moroj, oni donas la bonan ekzemplon. Se mi ŝatus klaĉi... sed sufiĉe... mi kapablas gardi mian langon. Tio estus ne tro grava, se vi ne kompromitus vian sanon dum tiuj noktaj entreprenoj - vi iam estos trovita kun rompita fruntalo en bedo de brasikoj! - kaj forperdus tempon, kiun vi pli utile profitus por kulturi vian intelekton. Ĉar mi tion malkaŝos al vi: tute kruda nesciueto vi estas. Kvankam versimile destinita por senglora profesio sub mastro, kiu pli volonte regalas per kanbatoj ol per karotoj, tamen vi povos superi vian mizeran situacion per firma spirito kaj digna konduto. Memoru, ke Ezopo, Epikteto estis sklavoj.

Mi petis de onklo Musa, kiu ofte ŝuldigas min en delikataj aferoj, ke li

klerigu vin. Li estas fidinda konsilanto kaj forĝos al vi neŝanceleblan karakteron. Mi ja suspektas, ke li estas cinika malkredulo, kiu vigle vergas mulaojn, magojn, emirojn, vezirojn kaj ĉiuspecajn moŝtulojn de la tero kaj de la ĉielo. Sed li estas saĝa, kaj mi esperas, ke li faros vin brava azeno. Mi elkore deziras, ke vi estu feliĉa, ĉar mi amas vin, karuleto.”

Onklo Musa donas al li ĉian saĝan instruon kaj i.a. diras:

“Oni informis min, ke centaŭro Ĥirono nutris la dian Akilon per ostocerbo de leono por naskigi viran ardon en lia animo. Tion mi ne faros. Imagu, ke rufa kolhararo kreskas al vi de la nuko! Vi estus mokata de la tuta vilaĝo kaj elmontrata en foira budo, kie por tri piastroj la vojulaĉoj pafus pilkojn el brano al via vizaĝo. Ne, vi bezonas nek heroan sangon, nek frizitan perukon por vegeti, velki kaj fini vian vivon en haŭto de azeno. Ni estas kutime sendanĝeraj, eĉ sendefendaj, kaj preferas fleksiĝi ol rompiĝi. Tamen ne ĝisimitu unu el viaj praavoj, kiu sinekzilis pro ekscesa prudento. Ja vere li estis iom stulta, aŭkultu.

Iun tagon la leono, kiu tiam reĝis, estis akcedente vundita de kornobesto. Li ordonis, ke estu dispelitaj for de la lando ĉiuj kornoportaj animaloj. Timante, ke liaj oreloj estos rigardataj kiel kornoj, via praulo tuj alarmis sian klanon, bukis siajn pakajojn kaj nokte elmigris. Filo mia, timu la potenculojn, tenu fermita la buŝon tuj apud la ĵurnalistoj kaj la gardistoj de la paŝao, forklinu la kapon de la vergo, sen ne prenu vin por antilopo aŭ bubalo, krom en karnavala tempo.”

Dum nia esplorvojaĝo tra la Esperanto-literaturo ni malkovris multajn kaj multspecajn humurajn trajtojn. Mi ne pretendas kompletecon koncerne la menciadon de verkistoj kaj titoloj. Ekster konsidero restis i.a. la tradukoj el la ĉina, japana kaj vjetnama. Kiom devenaj el Ĉinio, tiuj estas pli politikaj ol literaturaj verkoj. El la du aliaj lingvoj aperis en traduko sufiĉe multaj noveloj kaj povas esti, ke en tiuj troveblas io taŭga por mencio ĉi-pere. Sed el la strebado al kompleteco en ĉi tiu kadro estus rezultinta seka denombrado, kio estus forte kontraŭa al la temo.

La demando respondenda estis: ĉu kaj kiel la faktoroj konsistigantaj en la naciaj literaturoj la humurecon funkcias ankaŭ en Esperanto. Miaopinie mi povas resume diri ke, certe en la originalaj verkoj, tio estas vera kaj ke tiuj faktoroj, kvankam kun limiga kondiĉo por poezio kaj vortludoj, en tradukoj same bone reliefigas. Kiom koncernas la vortludon ni konstatis, ke Esperanto ebligas ĝin tute propramaniere.

Sinjinorino kaj Sinjoroj Kuratoroj, Membroj de la Prezidentaro,

Estas por mi granda honoro kaj granda ĝoj, kiel privatdocento havi la okazon, disvastigi la scipopon de Esperanto. Tial mi volas tre kore danki Vin, kiuj ebligis tion.

Gesinjoroj Profesoroj, Estraranoj de la Filologia Fakultato,

La afableco kun kiu Vi akceptis min signifas por mi kuraĝigon, pro kiu mi tre dankas Vin.

Mia danko direktiĝas precipe al Vi, *Profesoro Reichling*, kiu tiom engaĝis Vin en la prepara laboro, kaj al Vi, *Profesoro Ebeling*, kiu ekde la komenco de Via prezidanteco donis Vian tre aprecatan kunlaboron al la realigo de ĉi tiu privatdocenteco.

Cetere mi dankas la fondaĵon '*Esperanto ĉe la Instruado*' pro la fakto, ke ĝi elektis min por daŭrigi la laboron komencitan de sinjoro Pragano kaj ĝiaj tiurilataj klopodoj. La prezidanto de la Fondaĵo, *Magistro F. Winkel*, tre multe penadis, pro kio mi kore dankas ankaŭ lin.

Mi esperas, ke mi ne hontigos la fidon, kiun Vi ĉiuj donis al mi.

Gesinjoroj Studentoj,

De la junularo gravaparte dependos, ĉu la uzado de Espereanto kiel internacia komunikilo kreskos tiukvante kaj tiel rapide kiel la kreskanta lingva problemo necesigas. Prokrasto kaj altaj kostoj, nenecesa laboro kaj miskomprenoj estas la sekvoj de la multlingveco. Mi esperas, ke multaj el Vi lernos la internacian lingvon, ne nur por ekkoni ĝian literaturon originalan kaj tradukitan, sed ankaŭ por helpi plifaciligi kaj plibonigi la internaciajn rilatojn sur scienca tereno. Vian penon abunde kompensas plivastigita rigardo al la ĉirkaŭa mondo.

Fine me turnas min al ĉiuj ĉeestantaj geamikoj kaj konatoj el la Esperanto-movado: koran dankon pro Via veno kaj pro Via atenta aŭskultado.